

letnik X
številka

8

**jezik
in
slovstvo**

1965

Jezik in slovstvo

Letnik X. številka 8

Ljubljana, december 1965

Revija izhaja od januarja do decembra (osem številok)

Izdaja jo Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik France Bezljaj, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Janez Sivec, Aleksander Skaza, Boris Urbančič, Franc Zadravec

Tiska tiskarna ČP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12,
tekoči račun pri NB 501-608-4 v Ljubljani

Letna naročnina 1000 din, polletna 500, posamezna številka 125 din;

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 500 din;

za tujino celoletna naročnina 1500 din

Vsebina osme številke

- dr. Kajetan Gantar* Herman de Carinthia 225
Helga Glušič Epska podoba v Lokarjevi prozi 232
Aleksander Skaza Avtorjev odnos do literarnih likov in oblikovanje intelektualne
fiziognomije v romanu Senčni ples 235
Tomo Korošec Teorija in praksa v Slovenščini za Slovence 241

Zapiski, ocene in poročila

- France Novak* Nekaj misli ob Splošnem tehniškem slovarju 247
Janez Mušič Stanko Buñc: Spoznavajmo slovenski jezik (VII, VIII) 251
Hermína Jug V. jugoslovanski slavistični kongres 255
F. Bezljaj Slovensko vada »vaba pri ribolovu« 256
Jože Munda Slovensko jezikoslovje in literarna zgodovina v letu 1964 257
Celjska podružnica Slavističnega društva 264

Opomba uredništva! Uredništvo se je odločilo, da prepusti to številko samo mladim in najmlajšim avtorjem med svojimi sodelavci. Kratka urednikova glosa ne bo bistveno motila tona številke, ki naj odraža zrelost in strokovno idejnost prihajajočega rodu.

dr. Kajetan Gantar

HERMAN DE CARINTHIA

Naša kulturna zgodovina premore v srednjem veku le malo velikih imen, zato bi morala vključiti v krog svojih raziskovanj ali pa vsaj zabeležiti tudi tiste kulturne delavce, o katerih lahko samo domnevamo, da so bili slovenskega rodu. Eden takšnih je bil tudi Herman iz sredine dvanajstega stoletja; bil je med prvimi, ki so arabske astronomske in filozofske spise prevajali v latinščino in posredovali islamsko omiko evropskemu zahodu.

Življenjepisni podatki o Hermanu so zelo skopi in pomanjkljivi. Že samo njegovo ime je ohranjeno najmanj v štirih različnih variantah: *Herman(nus) de Carinthia*, *Herman Dalmata*, *Herman Sclavus*, *Herman Secundus*.

Herman sam omenja svojo domovino v prevodu spisa *Liber introductorius in astrologiam Albumazar*, kjer našteva tudi razne dele Evrope; tam piše med drugim:¹

... *Grecie (sc. partes) octo: Dalmatia, Epirus cum Misia, Dardania, Attica (cuius due partes Boetia et Psenelopensis), deinde Thessalia (cuius due partes Pieria et Archadia), deinde Macedonia, Achaia, Lacedemonia. Istrie tres (sc. partes), maritima et montana, in medio patria nostra Karinthia. Italie quattuor: Tuscia, Etruria, Apulia, Campania...*

Iz tega odlomka je jasno razvidno predvsem, da Herman ni bil Dalmatinec, kot ga pogosto označujejo v strokovni literaturi. Sporna je v tem odlomku lekcija besede *Karinthia*, ki jo Haskins² bere kot *Kaunthia*. Toda na tem mestu imajo drugi rokopisi istega teksta tole lekcijo:

MS Vat. lat. 4603, fol. 39 v.:

karīthia³

MS Rylands library Manchester 67 fol. 202:

ka'inthia⁴

MS Bibl. Amploniana (Erfurt) Q. 363 f. 52 v:

karithia

Poleg tega se *Karinthia* omenja kot Hermanova domovina tudi v nekem uničenem rokopisu prevoda Astrolabija:⁵ *Hermannus iste atrologus fuit natus de Karinthia, non Contractus de Suevia*. Na Karintijo kot Hermanovo domovino kaže tudi rokopis traktata *De pluviis*, ki je shranjen v javni knjižnici v Dijonu.⁶ Tam je na začetku spisa Hermanovo ime označeno takole: *ab Hermano Kāto* (fol.

¹ Citirano po rokopisu, ki ga hrani Biblioteca Nazionale »Vittorio Emanuele III« v Napolju (MS C. VIII 50 fol. 38 v.). Rokopis je iz XII. stoletja.

² Ch. H. Haskins, *Studies in the History of Mediaeval Science* (Cambridge 1924), p. 54, n. 63.

³ Pismeno sporočilo Antona Debeveca.

⁴ Pismeno sporočilo Dr. Taylora, varuha rokopisne zbirke omenjene knjižnice.

⁵ Iz naslova nekdanjega MS Louvain 217 iz XII. stoletja (citirano po Haskinsu, o. c., p. 54, n. 63). Ta rokopis je med zadnjo vojno (maja 1940) zgorel z vso dokumentacijo vred (pismeno sporočilo bibliotekarja E. Massauxa).

⁶ MS Dijon 1045 fol. 187 r. — 190 v. (iz XV. stoletja).

187 r.); na koncu spisa pa: *ab Hmano de Kanto* (fol. 190 v.).⁷ Očitno kopist ni bil povsem večšč v razlikovanju raznih ligatur. Če bi nameraval napisati samo ime *Kanto* (tako se pravilno bere okrajšano ime na začetku spisa), ne bi v drugem primeru, na koncu spisa, nad črko *n* naredil znamenja za okrajšavo; morda je hotel namesto horizontalne črtice narediti vertikalno, ki krajša črko »r«. Zato lahko upravičeno domnevamo, da je tudi na tem mestu prvotno stala beseda *Karinthia*.

Odlomek, kjer Herman omenja svojo domovino,¹ si lahko razlagamo na dva načina:

1. Možno je, da je bil Herman doma iz Istre, ki je bila tedaj mejna grofija v okviru Velike Karantanije,⁸ zato je razumljivo, da se je štel za Karantanca; Istrani in Karantanci se v dokumentih tistega časa večkrat celo istovetijo.⁹ V Istri je tedaj prebival romanski in slovanski živelj; toda Herman je bil očitno slovanskega rodu — na to kaže oznaka *Sclavus*, ki je dodana Hermanovemu imenu v naslovu nekega protimohamedanskega spisa.¹⁰ Seveda ostaja odprto vprašanje, ali naj štejemo Hermana, če je bil res Istran, za Hrvata ali za Slovence. Istra je tedaj segala veliko dlje proti severu kot danes, zajemala je tudi ves notranjski in tržaški Kras do Tomaja, Sežane in Postojne.¹¹ Po drugi strani pa je tudi narodnostna meja med Slovenci in Hrvati tekla v Istri bolj južno kakor danes.¹² Zato je verjetnost, da je bil Herman slovenskega rodu (kolikor lahko v tedanji Istri sploh že računamo z ostro diferenciacijo med obema narodnostima), še veliko večja, kot če bi imeli opraviti z današnjim Istranom.

2. Še verjetneje pa se mi zdi, da je treba gornji stavek razumeti takole: Istra ima tri dele: a) obmorski del, b) gorati del, c) sredi (med obema tema deloma) pa leži naša domovina Karintija. V tem primeru lahko domnevamo, da je Herman zamenjal pojma Istre in Velike Karantanije, da je torej zapisal pars pro toto, kot je tudi sicer večkrat zamenjaval podobne geografske pojme.¹³ To domnevo potrjuje tudi Hermanov začetni stavek v odlomku o razdelitvi Evrope:¹⁴ *Europae partes et divisiones sunt: Scythia maior, Germania, tum Misia, Thracia, Grecia, Pannonia, Histria, Italia, Gallia, Hispania. Histria* stoji tu očitno namesto *Carinthia*, ki je vmesna dežela med Panonijo in Italijo. In ta dežela ima — po Hermanu — tri dele: obmorski del (ta bi ustrezal Istri v ožjem pomenu besede), gorati del (mišljeni so morda alpski predeli) in vmesni del, Hermanova domovina; potemtakem bi lahko sklepali, da je bil Herman doma nekje s slovenskega ozemlja med Istro in Alpami, verjetno bliže Istri kot Alpam.

Na bližino Istre kaže namreč še neka druga okoliščina: dejstvo, da Hermana označujejo tudi s pridevkom *Dalmata*.

Kako je Herman prišel do te oznake?

Verjetno je do tega prišlo po pomoti, zaradi zmede v geografskih pojmi. Prvi je Hermana tako označil Petrus Venerabilis, opat v Clunyju, v nekem pismu iz leta 1143, kjer omenja, da sta se na njegovo pobudo lotila prevajanja korana Robertus Retenensis iz Anglije in Hermannus Dalmata, ki ju je našel v Španiji

⁷ Pismeno sporočilo P. Grasa, konservatorja v Bibliothéque Publique de Dijon.

⁸ Prim. M. Kos, *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana 1933), p. 102; B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda*, 2. zv. (Ljubljana 1955), p. 79.

⁹ Prim. A. Jaksch, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*, vol. 3 (Klagenfurt 1904), no. 249: *Adalbero dux Histrianorum sive Carintanorum*.

¹⁰ *De generatione Mahumet et nutritura eius quam transtulit Hermannus Sclavus scolaristicus subtilis*.

¹¹ Prim. M. Kos, o. c., p. 111; B. Grafenauer, o. c., p. 79.

¹² B. Grafenauer, o. c., p. 74: »... v Istri je tekla narodnostna meja... po takrat prazni Cleariji med dolino Reke in Učko goro, nato južno okrog Buzeta do Dragonje.«

¹³ Prim. v opisu Grčije razdelitev Atike ali Tesalije.

¹⁴ Citat je vzet z iste strani rokopisa, kot ga omenjam v opombi 1.

nekje v bližini reke Ebra, kjer sta se ukvarjala z astrologijo, in ju z veliko nagrado najel za svoj posel.¹⁵ Verjetno si Petrus, ko mu je bil Herman predstavljen, ni znal prav predstavljati, kje leži njegova domovina, vedel pa je za bližnjo Dalmacijo, ki je bila kot stara rimska provinca s tisočletno kulturno tradicijo znana po vsem svetu, pa je v svoji predstavi Hermanovo domovino pripojil Dalmaciji in Hermana označil z imenom *Dalmata*. In ker je bila Petrova veljava velika¹⁶ in so njegove spise mnogo brali, se je Hermana pač prijel ta pridevek, s katerim se še danes pogosto označuje v strokovni literaturi.

Toliko o Hermanovem imenu¹⁷ in o njegovi domovini.

Kako in kdaj je Herman zapustil svoj rodni kraj, nam ni znano. Ker so se mu tako zelo zameglile geografske predstave o lastni domovini, lahko domnevamo, da se je to zgodilo že zelo zgodaj. Študiral je v Chartresu, kjer je bila tedaj sloveča filozofska šola s stoletno tradicijo; ustanovil jo je škof Fulbert (umrl l. 1028), njeni najvidnejši predstavniki pa so bili Bernard de Chartres, Gilbert de la Porrée, Guillaume de Conches, Thierry de Chartres. Usmerjena je bila predvsem k proučevanju Platona, zato jo označujejo tudi kot »Académie chartreuse«, njenega ustanovitelja Fulberta pa kot Sokrata te Akademije;¹⁸ vendar so Platonovo filozofijo študirali bolj v Halkidijevem latinskem prevodu in v Makrobijevi latinski preobliki kot pa v grškem originalu.¹⁹ Ta šola je imela gotovo najnaprednejše nazore v tedanji Evropi; Guillaume de Conches je npr. kritiziral nauke sv. pisma s stališča fizike.²⁰ Herman je študiral predvsem pri Thierryju, ki je bil najprej predavatelj na tej šoli, v letih 1142—1150 (torej že po Hermanovem odhodu v Španijo) pa tudi njen kancler. Herman je Thierryja naravnost oboževal. Posvetil mu je svoj prevod Ptolemajevga Planisferija; v posvebilnem predgovoru ga je imenoval »prvi in najvišji sedež filozofije in nepremično pričvrščeno sidro v tej spreminjajoči se nevihti omahujočih študij« (*primam summamque philosophie sedem atque immobiliter fixam varia tempestate fluitantium studiorum anchoram*). Bil je prepričan, da je v Thierryju prišla Platonova duša ponovno z neba med ljudi. Kakor se Cereri poklanja zlato klasje, Bakhu dozorela trta, tako je Thierry edini vreden prvenec astronomije (*non aliter quam aureis culmis Cererem, maturo palmite Bacchum, unum te Latini studii patrem astronomie primitiis donandum iudicarem*).

Verjetno je bil Thierry tudi tisti, ki je Hermana usmeril v Španijo, kjer so bila pomembna žarišča islamske kulture, na katerih so intenzivno proučevali Aristotelovo filozofijo, pa tudi matematiko, astronomijo in astrologijo. Krščanske šole v Evropi, zlasti v Franciji, so tedaj začele kazati živo zanimanje za duhovne vrednote, ki jih je islam samostojno ustvaril ali podedoval od antike; spoznale so, da se proti nasprotniku ni mogoče boriti zgolj z ignoriranjem njegove ideologije in kulture. Španija je bila dežela, kjer je bil islam najbolj do-

¹⁵ Migne PL 189, 650: *Roberto Retenensi de Anglia... Hermano quoque Dalmata, acutissimi et litterati ingenii scholastico. Quos in Hispania circa Iberum astrologicae arti studentes inveni, eosque ad haec faciendum multo pretio conduxi.*

¹⁶ Sodobniki primerjajo Petra s Platonom, Aristotelom, Ciceronom, Hieronimom, Augustinom, Ambrosijem, Gregorijem (Migne PL 189, 11). Znan je tudi po tem, ker se je zavzel za preganjanega Abelarda, največjega evropskega učenjaka 12. stol., in mu nudil poslednje zavetje.

¹⁷ Če nekateri rokopisi označujejo Hermana tudi z vzdevkom *Secundus*, tedaj le zato, da ga razlikujejo od Hermana iz Reichenaua (1013—1054).

¹⁸ Migne PL 143, 1289: *In Academia Carnotensi sub nostro illo venerabili Socrate...*

¹⁹ E. Jeaneau, Macrobe — source du platonisme chartrain (Studi medievali, 3a Serie I 1, Spoleto 1960, p. 3—24). Poglavitni viri chartreskega platonizma so bili — po Jeaneauju (p. 7—8) — tile: Halkidijev latinski prevod in komentar k Platonovem Timaju, Boetijev spis o tolažbi filozofije, Makrobijevi komentarji k Scipionovemu snu in spis o svatbi (*De nuptiis*) Martiana Capelle.

²⁰ Prim. E. Jeaneau, Note sur l' école de Chartres (Bulletin de la Société Archéologique d'Eure-et-Loir, Mémoires t. XXIII, Chartres 1965, p. 29): »le philosophe de Conches sacrifiait de si bon gré la lettre de l'écriture à la physique.«

stopen krščanstvu. Španija — to je bila magična beseda, ki je tedaj privlačevala mlade ljudi, žejne znanja in učenosti.²¹ Tja so odhajali na znanstveno izpopolnjevanje izobraženci iz vseh evropskih dežel; v XII. stoletju srečamo tam poleg drugih Angleža Adelarda iz Batha in Roberta iz Chestera, Italijana Platona iz Tivolija in Gherarda iz Cremona;²² mednje lahko uvrstimo tudi našega Hermana. Herman naj bi se v Španiji poglobil v dosežke islamske znanosti in tako ustvaril most med chartreskim platonizmom in arabskim aristotelizmom, čigar vrednote je Thierry pravilno zaslutil, a so mu zaradi neznanja jezika ostale nedosegljive.

Leta 1138 Herman že prevaja astrološki spis *Zaelis Fatidica* iz arabščine, leta 1141 ga v okolici Ebra, kot smo omenili,¹⁵ odkrije Petrus Venerabilis in pridobi za prevajanje korana. Leta 1143 dovrši Herman svoji najpomembnejši deli, prevod Ptolemajevega Planisferija in svoj izvorni spis *De essentiis*. Istega leta ga srečamo v južni Franciji, v Toulousu in Béziersu. S svojimi deli si je tedaj očitno že ustvaril sloves, kajti v tem času se zanj poteguje več šol. Sam piše v uvodu k spisu *De essentiis*, da je »izpostavljen javnim gimnazijam in da komaj odbija napade vseh tistih, ki se zanj potegujejo«. Te šole (= tiste šole, katerih ponudbe je zavrnil) se nad njim pritožujejo kot boginje zaradi storjene krivice (očitno se primerja s trojanskim kraljevičem Parisom, ki se je zameril Heri in Ateni s svojo znano sodbo o dodelitvi zlatega jabolka Afroditi); šole ga zahtevajo zase, kot da se jim je zadoživil s kakim jamstvom. On pa se opravičuje in odlaša z odgovorom.²³ Na njegovo učiteljsko dejavnost kaže tudi pridevek *scholasticus*, ki mu ga daje Petrus Venerabilis.¹⁵ Med Hermanovimi učenci se omenja Rudolf iz Brugesa, ki je napisal (ali prevedel?) neki astronomski traktat.

Med prijatelji je bil Hermanu najbližji Anglež *Robertus Retinensis* (znan tudi pod imeni *Robertus Kestrensis*, *Robert of Chester*, *Robert of Ketene*). Njemu poklanja večino svojih spisov, z njim sodeluje pri prevajanju korana, verjetno pa tudi pri drugih delih. V nekem uvodu ga imenuje »vseh mojih študij moj posebni in neločljivi tovariš, soudeležen v vseh mojih spisih in dejanjih«. ²⁴ Robert mu je »vzrok njegovega delovanja, sodnik njegovih del in najzanesljivejša priča obojega«. ²⁵ Njuno življenje je neločljivo povezano, oba sta istega mišljenja, v obeh je ena skupna duša. ²⁶ Gotovo ju je zbliževalo marsikaj, predvsem isto strokovno zanimanje (oba sta se ukvarjala z astrologijo in prevajala arabske spise v latinščino), verjetno pa tudi okoliščina, da sta oba živela kot tujca v Španiji.

Hermanova življenjska pot najbrž ni bila lahka; večkrat se je srečaval s človeško zavistjo, raznimi intrigami in osebnimi nasprotovanji. Sam sicer o tem nič določnega ne pove, le v svojih uvodih večkrat omenja zavist (*invidia*) in »neposvečene roke njih, ki me zalezujejo« (*profanas insidiantium manus*). Večkrat se pritožuje nad površnostjo svojega časa, ko se ljudje vsega lotevajo od zadnjega konca (*conversis discipline gradibus a fine incipiunt*). Zgraža se nad ljudmi, ki zlorablajo ime astronomije, čeprav ne obvladajo njenih najosnovnej-

²¹ Prim. J. Le Goff, *Les intellectuels au moyen âge* (Paris 1957), p. 23–24.

²² Prim. L. Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science...* vol. II (New York 1947), p. 68–88.

²³ ... *dum ego publicis gymnasiis expositus insidiosos colluctantium impetus sustineam. Queruntur deo pariter iniuriarum agentes meque tanquam pignore obligato impacienter requirunt. Excuso, responsa differo, cupiens potiens redditum defendere quam reddendum excusare* (iz uvoda v *De essentiis*).

²⁴ *tu mihi studiorum omnium specialis atque inseparabilis comes rerumque et actuum per omnia consors unice* (iz uvoda v *Liber introductorius*).

²⁵ *et laboris causa et operis iudex et utriusque testis certissimus* (iz uvoda v *Liber introductorius*).

²⁶ *individua nobis vita mens eadem atque omnino una anima* (iz uvoda v *De essentiis*).

ših prvin;²⁷ njihovo početje primerja z Ikarovim letom.²⁸ Obenem toži nad pohlepnostjo in splošno pridobitniško usmerjenostjo svojega okolja: Kako malo je ljudi, ki bi bili zadovoljni s svojim premoženjem, ki ne bi hlepeli po tujem imetju in medleli od zavisti! Ravno to pehanje za materialnimi dobrinami je krivo velike zanemarjenosti latinskih študij.²⁹ Ko gleda vse to okoli sebe, ga večkrat prevzame želja, da bi opustil študij astronomije in se lotil kakega bolj donosnega posla; zakaj »ljudje zaničujejo vse duhovno bogastvo in cenijo samo natovornjene cule zunanjega premoženja.«³⁰ Lahko bi rekli, da je v latinščini zapisal podobno misel kot njegov rojak Prešeren stoletja pozneje: »da le petica da ime sloveče, da človek toliko velja, kar plača.«

Herman se je spočetka usmeril predvsem v prevajanje arabskih in židovskih astronomskih in astroloških razprav. V to vrsto sodi prvo njegovo znano delo, prevod spisa *Zaelis Fatidica* (znan tudi pod naslovom *Pronostica* ali *Liber sextus astronomie*) židovskega astrologa Saul ben Bišra; prevod je dokončal leta 1138.³¹ Nato se je lotil prevajanja »uvoda v astrologijo« znamenitega arabskega astrologa Abu Maašar Jaafar al Balkija (iz IX. stol.). Prevodu je dal naslov *Liber introductorius in astrologiam Albumazar Albalachi*. Ta spis je bil v srednjem veku še večkrat preveden v latinščino in grščino, vendar je Hermanov prevod med vsemi najboljši. Delo je imelo velik vpliv na razvoj srednjeveške astrologije, ohranjeno je v devetih rokopisih, doživelo pa je tudi najmanj tri knjižne izdaje.³² V sorodno področje posega tudi spis o dežju, ki ga je prevedel iz hebrejščine.³³ Poseben, še ne povsem razrešen problem predstavljajo traktati o astrolabiju.³⁴

Ukvarjanje z astrologijo in astronomijo je Hermana končno privedlo do arabskih prevodov znamenitega grškega astronoma in geografa Ptolemaja. Herman sam v svojih spisih dvakrat omenja svoj latinski prevod Al Horasmovega in Al Batanijevega arabskega prevoda Ptolemajevih tablic, vendar se ti prevodi doslej še niso našli. Pač pa je ohranjen njegov prevod Ptolemajevega Planisferija, in sicer kar v devetih rokopisih in v več knjižnih izdajah. To je nedvomno najpomembnejši izmed vseh Hermanovih prevodov, saj je edini — čeprav samo posredni — vir, po katerem nam je to znamenito Ptolemajevo delo sploh ohranjeno. Herman je svoj prevod priredil po arabskem prevodu Maslama ben Ahmed el-Magritija (iz X. stol.), ki pa je prav tako izgubljen.³⁵

²⁷ *quanta presumptione astronomie nomen usurpart, qui necdum principium eius viderint* (iz uvoda v Ptolemajev Planisferij).

²⁸ *que (sc. astronomia) sine tribus premissis ita recte possibilis est, ut Ycarus volare potuit* (iz uvoda v Ptolemajev Planisferij).

²⁹ *quantam enim putas hominum partem hoc tempore superstitem, que propria contenta sorte non alieni cupiditate boni ferveat aut potius odio contabescat, que passio maxime inopiam Latinitatis hucusque fovit* (iz uvoda v Ptolemajev Planisferij).

³⁰ *ut tanquam cedens invidie voto remisso tanto labore potius ad commune quodlibet vivendi negotium confugiam, cum presertim cunctis iam animi divitiis postpositis nichil preter fortuitas opum sarcinas in pretio videam* (iz uvoda v Ptolemajev Planisferij).

³¹ MS Metz 287, f. 350: *explicit fedidica ... Anno domini 1138 3° kal. octobris translatus est.*

³² in sicer: Augsburg 1489, Benetke 1495, Benetke 1506. Podrobnosti navaja K. Dyroff (v: F. Boll, *Sphaera*, Leipzig 1903, p. 484—539).

³³ *De imbribus et pluviis* (Dijon MS 1045, fol. 187 r. — 190 v.). V dunajskem rokopisu ima delo naslov *tractatus M. Hermanni de mutatione aeris subtilis* (MS Cod. Vindob. 2436, fol. 134 v. — 136 v.).

³⁴ O tej temi so ohranjeni trije traktati, ki jih editor v Migne pripisuje Hermannu Contractu (menihu iz Reichenaua, glej op. 17), čeprav glede tretjega spisa dopušča možnost, da je avtor tretjega traktata Herman de Carinthia, vendar se mi ta domneva ne zdi verjetna. Podrobna jezikovna analiza me je privedla do domneve, da je Herman de Carinthia najverjetneje avtor drugega traktata, ki ima naslov *De utilitatibus astrolabii liber primus* (Migne PL 143, 389 B—404).

³⁵ *Planisphaerium* je bil nato prvič natisnjen v Baslu l. 1536, l. 1558 pa je izšla v Benetkah komentirana izdaja, ki jo je oskrbel F. Commadinus. V novejšem času je kritično izdajo oskrbel Heiberg (v: *Ptolomaei opera astronomica minora*, Leipzig 1907, p. 227—259). V nemščino je delo prevajal J. Drecker (Isis 9, 1927, 255 ss.). Nadaljnjo literaturo navaja Fr. Lammert, Pauly-Wissowa 46, col. 1829.

Omenili smo že, da je Petrus Venerabilis nagovoril Hermana in njegovega prijatelja Roberta, da sta se lotila prevajanja korana. Rokopis tega prevoda je našel Dubrovčan Ivan Stojković leta 1437 v Carigradu in ga dal na lastne stroške prepisati po Poljaku Klimentu de Vislicia;³⁶ ta prevod je bil nato natisnjen v Bibliandrovi izdaji latinskega korana (Basel 1543, vol. I, p. 189—212: *Doctrina Mahumet que apud Saracenos magne auctoritatis est . . .*). Poleg tega je Herman verjetno pisal ali prevajal tudi razne matematične spise, na primer komentar k Euklidu, spis o korenjenju (*de invenienda radice*), o krogih (*de circulis*)³⁷; vendar so se vsa ta dela izgubila.

Med Hermanovimi izvirnimi teksti je najpomembnejši spis *De essentiis*. To je filozofski traktat, zasnovan na nekakšni sintezi chartreskega platonizma, arabskega aristotelizma, srednjeveškega neopitagorizma in z novimi odkritji obogatene Ptolemajeve geografije. Poznavanje Platona se v glavnem omejuje na razne latinske prevode, povzetke ali parafraze dialoga Timajos, ki je bil v srednjem veku med vsemi Platonovimi spisi najbolj popularen.³⁸ Poglavitni vir medievalskega. Studi e ricerche (Roma 1958).

tež svojevrstni kompilaciji pa je vsekakor Aristoteles. Po Aristotelu je pisec povzel nekatere svoje osnovne teze, tako na primer razdelitev gibanja na *motus localis, alteritas, translatio*; *alteritas* pa spet deli v tri vrste: *augmentum, detrimentum, permutatio*. Takšna opredelitev »gibanja« (*motus*), ki bi pravzaprav bolj ustrezala slovenskemu izrazu »spreminjanje«, povsem ustreza pojmovanju in specifikaciji gibanja (*kinesis*), kot ga je Aristoteles razvil v svojih fizikalnih spisih.³⁹ V zaključnem delu svojega traktata se pisec ukvarja z različnimi geografskimi vprašanji ter razpravlja o višini, dolžini in širini zemlje; pri tem izpričuje presenetljivo razgledanost. Tako na primer pozna Islandijo in navaja tudi pravilno etimologijo tega imena: *unde et Scitie fines ei termino contiguos Scitica lingua Ysland nominat, quod latine sonat terra glacialis* (»zato skitski jezik označuje ozemlje Scitije z imenom Island, kar v latinščini pomeni ledena zemlja«).

Na splošno lahko ugotovimo, da je Hermanova latinščina v primerjavi s sodobnimi latinskimi teksti sorazmerno gladka in tekoča, njegov stil se povzpne večkrat tudi do raznih duhovitih antitez in elegantnih fines. Nekateri odlomki pričajo skoraj o nekakšnem pesniškem zanosu; naj kot primer Hermanovega stila navedem krajši odlomek iz uvoda v spis *De essentiis*, ki ga pisec poklanja svojemu prijatelju Robertu. Pisec opisuje neko imaginarno doživetje, nekakšno nočno vizijo, v kateri se prepletajo krščanske in antične mitološke prvine, prenetene v obliki alegorije, ki je bila srednjeveški miselnosti eden najljubših načinov literarnega izražanja:

Ko je že vse obdajal sen, se je z višav spustila najvišja boginja in se z desnico dotaknila mojega tilnika; ob njeni prikazni sem bil najprej prestrašen, kot če bi nenedoma zažarelo sonce, pozneje pa sem se je polagoma privadil. »Vstani,« je dejala, »in ozri se!« Ko sem jo prepoznal in se vrgel k njenim nogam, sem ji rekel: »Nakloni mi, o kraljica vseh božanstev, kar vidiš, da je dostopno tvojemu gojencu!« »Vstani,« mi je dejala, »in hodi za menoj!« Ko sem izjavljal, da mi ne sme biti nič dovoljeno, če ne stopaš ti pred mano, mi je odvrnila: »Že od početka sem nameravala iz vaju obeh narediti enega samega človeka. Nikar ne misli, da je to delo začeto brez njega, saj med vama ni nič deljenega, nikar ne misli, da ti je kaj dosegljivo brez njega, ki sem ti ga postavila za pobudnika vseh tvojih stvari in dejanj. . . .« In poletela je na vzvišeni prestol

³⁶ M. Breyer, Prilozi . . . , p. 176.

³⁷ Ta spis Herman sam omenja v prevodu Planisferija (ed. Heiberg p. CLXXXVII: *nos discutiendi veri in libro nostro de circulis*).

³⁸ Prim. E. Garin, Studi sul platonismo medievale (Firenze 1958); T. Gregory, Platonismo

³⁹ Prim. geslo »spreminjanje« v mojem slovarčku v prevodu Aristotela, Nikomahova etika (Ljubljana 1964), p. 411—412!

svojega veličanstva; in ko je sedla v svoje tesno bivališče, je bila pred njo na sredini položena vsa vsebina njene substance, poleg pa so bila razvrščena orodja, najprej računski kamenčki in krog, nato tehtnica, nazadnje nekakšna žareča svetilka, ki je vse prešinjala. »To vzemik«, mi je dejala, »to darilo ti poklanjam... in kar si prejel, radodarno razdajaj! Zakaj naše imetje z radodarnostjo samo še narašča, nevrednemu duhu pa sploh ni dostopno.« — To sem prejel, in glej, zdaj ti ta dar, še v surovem stanju, ponujam, da ga s svojo sodbo pokaraš, še preden prodre v javnost; ko si ga boš ogledal, boš spoznal, da nisem delal brez pomoči boginj...«

Če hočemo pravično soditi Hermanovo delo, moramo upoštevati dvoje: prvič, pomembnost, in drugič, težavnost dela, ki se ga je lotil. Glede pomembnosti tega dela, mislim, ni treba izgubljati besed. Seznanjenje z arabskimi deli je pomenilo eno najpomembnejših prelomnic v zgodovini srednjeveške znanosti: pred tem so v Evropi poznali antiko samo iz drobnih fragmentov in pa iz raznih kompilatorskih del; arabski spisi pa so odprli pot do poznavanja celotnega Aristotelovega filozofskega in znanstvenega opusa, do izsledkov Hipokrata in Galena, Euklida in Ptolemaja.⁴⁰ Glede težavnosti tega dela pa naj opozorim samo na okoliščino, da je bil Herman eden izmed pionirjev v prevajanju iz arabščine v latinščino: za to delo se ni mogel nasloniti na nobeno tradicijo, na nobene slovarje ali pripomočke. Sam toži o trdotah tega težaškega dela, »kako težko je iz tako ohlapnega načina izražanja, kot je v navadi pri Arabcih, kar koli prelti tako, da bo v skladu z latinsko govorico, in to celo na teh področjih, ki zahtevajo tako zvest posnetek vsake stvari.«⁴¹ Upoštevati moramo, da Herman ni prevajal kakih znanih molitvenih obrazcev ali lahkotnih pravljic iz tisoč in ene noči, ampak silno zgoščene in abstraktne znanstvene spise, in da je on, ki je bil slovenskega rodu, na španskih tleh prevajal grška dela iz arabskih prevodov v srednjeveško (torej ne več govorno) latinščino. Le tako bomó lahko pravično ocenili delež, ki ga je Herman, eden naših prvih intelektualcev, prispeval k renesansi srednjeveške znanosti in k ponovnemu prodoru antične misli v zahodnoevropsko kulturno območje.

Nekaj literature o Hermanu:

- * A. A. Björnbo, Hermannus Dalmata... Bibl. math. 4, (1903) p. 130—133.
- * H. Bosmans, Hermann le Dalmate. Revue des questions scientifiques 56 (1904), p. 669 do 672.
- * K. Dyroff, Aus der »grossen Einleitung« des Abu Ma'sar (v: F. Boil, Sphaera, Leipzig 1903, p. 482—539), p. 484—485.
- * M. Breyer, Prilozi k starijoj književnoj i kulturnoj povjesti hrvatskoj (Zagreb 1904), p. 175—178 (ponatis iz časopisa Vienac 1896).
- * A. Clerval, Hermann le Dalmate et les premières traductions latines des traités arabes d' astronomie en moyen âge. Comptes rendus du Congrès International des Catholiques (Paris 1891).
- * A. Clerval, Les écoles de Chartres (Paris 1895), p. 188—191.
- * M. D. Grmek, Hermannus Dalmata Slavus (ili de Carinthia). Enciklopedija Jugoslavije 3 (Zagreb 1958), p. 678—679.
- * Ch. H. Haskins, Studies in the History of Mediaeval Science (Cambridge 1924), p. 43—66. — To je doslej najobsežnejši prikaz Hermana in njegovega dela; poleg drugega vsebuje tudi precej izčrpen pregled vseh rokopisov in več daljših odlomkov iz teh rokopisov.
- * Hermann de Carinthia, De essentiis. Edición preparada y anotada por el. P. Manuel Alonso (Santander 1946).
- * Ptolomaei opera astronomica minora, ed. Heiberg (Leipzig 1907), p. 227—259.
- * Th. Silverstein, Hermann of Carinthia and Greek: A Problem in the »New Science« of the twelfth Century (v: Medioevo e Rinascimento, Studi in onore di Bruno Nardi, Firenze 1955, p. 681—701).
- * M. Steinschneider, Die europäischen Übersetzungen aus dem Arabischen (Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl. 151, Wien 1905).
- * M. Steinschneider, Die hebräischen Übersetzungen des Mittelalters (Berlin 1893), p. 534 ss., 568 ss.
- * M. Steinschneider, Polemische und apologetische Literatur in arabischer Sprache (Leipzig 1877), p. 227—234.

⁴⁰ Prim. E. Renan, Averroës et l' averroïsme (Paris 1869), p. 200.

⁴¹ *quam grave sit ex tam fluxo loquendi genere quod apud Arabes est latine orationi congruum aliquid commutari atque in his maxime, que tam artem rerum imitationem postulant (iz uvoda v Liber introductorius in astrologiam).*

L. Thorndike, A History of Magic and Experimental Science during the first thirteen centuries of our era. Vol. II (New York 1947), p. 84—85.

* L. Thorndike, Some little known astronomical and mathematical manuscripts (Osiris 8, 1948, p. 48).

* F. Wüstenfeld, Die Übersetzungen arabischer Werke in das Lateinische (Abhandlungen der Göttingener Akademie 22, 1877, p. 48—50).

Opomba: dela, ki so označena z zvezdico (*), mi niso bila dosegljiva.

Helga Glušič

EPSKA PODOBA V LOKARJEVI PROZI

Povod za naslov razmišljanja o nekaterih vprašanih proznega ustvarjanja Danila Lokarja (*1892) mi je dala pisateljeva prva knjiga *Podoba dečka* (1956). Spoznavanje njegovega celotnega opusa pa me je navedlo na sklep, da podoba kot pojem določene predstave sveta zajema pri tem ustvarjalcu posebno, še več, odločilno mesto. Lokarjev odnos do umetniške snovi, oblikovanje te snovi in končni vtis, temeljijo na podobi. Ta je osnovno gibalno njegovih novel, z razliko od splošnejše uporabe te izpovedne oblike, ko je le del njene zgradbe.

Lokarjeva podoba zajema predvsem naslednje vsebinske prvine:

odnos človek — predmet (soodvisnost obeh, izrazna moč predmeta v človekovi bližini, pomembna kot gibalno psihičnega dogajanja v njem);

odnos človek — narava (odločilna, že kar usodna soodvisnost obeh, izjemna povezanost živalskega in rastlinskega sveta s premiki psihične narave v človeku, le redkokdaj je narava zapredena v lirična razmišljanja);

odnos človek — človek (moralna soodvisnost, redkokdaj realizirana kot resničen, delujoč odnos; največkrat je pomagalo za zaključenost pripovedne fabule).

Ugotoviti moramo, zakaj je pomen podobe odločilen za strukturo Lokarjeve proze, in ogledati si moramo to podobo v njeni stvarni obliki. Da bo potekala stvar vsaj kolikor toliko sistematično, si vzemimo za pomoč te tri »prvinske odnose«. Vrstni red posameznih odnosov je tak, kot ga po pomembnosti lahko najdemo v Lokarjevem delu. Zakaj daje pisatelj prednost odnosu človek — predmet pred odnosom človek — človek? V odnosu človek — predmet je situacija prikazana enostransko, bolj enostavno. Odnos človek — človek je zahtevnejši in nalaga pisatelju odgovornejšo nalogo: ne opisati, ne le predstaviti življenjsko vprašanje, ampak ga privedi v konflikt, ga nato razrešiti, se opredeliti do konca. Kadar je Lokar postavljen pred takšno vprašanje, ga razreši z nejasnim, odprtim zaključkom. Morda bi lahko rekli: s slutnjo razpleta. Torej za njegovo prozo ni značilna dinamika, ampak epska statika, ki jo razgibava le močna razčlenjenost izraza.

Človek : predmet

V *Podobi dečka* naletimo na enega najzanimivejših primerov: deček se igra z različnimi cerkvenimi obrednimi rekviziti. Ogrnjen v mašni plašč mašuje z majhno otroško monštranco in zvončkom. Obred vodi z zamaknjenostjo otroške fantazije, zaverovan v neki svet, ki ga je že navajen in je del njegove otroške resničnosti. Ko ga dekleta opazijo, se iz njega norčujejo. Otroška iluzija je porušena, v otroku nastane hud psihični konflikt. Zakaj so te geste, ta obred,

samo njegova resničnost? Pisatelja zanima otrokova reakcija, ne razrešitev situacije. Zamotan primer iz novele *Zimska noč (Sodni dan na vasi)* prikazuje agonijo bolnega, lačnega in popolnoma oslabelega človeka v vetrovni zimski noči: podoba predmetnega sveta se v njegovem okolju spreminja (dobi nove razsežnosti, barve, funkcije) skupaj s psihičnimi spremembami (tu patološkimi) v človeku.

»Ogenj v žilah, se mu je zdelo, pa kroži široko in pred oči se je prisukal ples. Najprej mušica, dve, pet, roj, več rojev, oblak mušic. Žerjavica na ognjišču ni bila več žerjavica, sprevrgla se je v sinje, sivo, belo, čisto belo. A ni trajalo. Potisnil se je v kot, se skušal ugrizniti v laketi in tiščal glavo na žakljevino v oknu. Misel na vrečevino ga je zadržala in prav misel, kako je meh poln prhline. Vtem je počakal, da si odpočije, do kraja odpočije. Spati, zaspati.« (Str. 22.)

Sorodna podoba (iz iste novele) je portret moškega obraza, v katerem se odraža okolje; portretni skici se Lokar rad posveča:

»Tam se je čudilo dvoje razklenjenih zenic, dvoje sinjih oči, kakor poljske vijolice. Lica so plamenela kakor v bakru, a ob ustih, ob nosu je bilo blede. Od te bledice se je odbijal žar in nosnice so se krepko odpirale. Pručica, ki si jo je podmaknil, se mu je zadržala ob tej priliki živo bitje in rekel ji je kakor v snu: 'Do sitega bi jedel.'« (Str. 18)

Študija obraza pomeni za Lokarja več kot samo opis ali karakterizacijo osebe. V portret vnese tudi vsebino novele; vsebino odnosov portretiranca do sveta:

»Ženska je imela to lepo navado, da ni govorila iz oči v oči, temveč predse in kakor sama sebi v globok prepad, ki je zeval v njej. Pogled, uprt nekam v praznino, je bil vendar poln predirnosti in rahlo nagnjena glava je pričala, da nekaj v njej vriska od samozavesti in da ne kliče nikogar za pričo.« (Iz novele *Ples*, zbirka *Sodni dan na vasi*.)

Lokar pritegne predmet v življenjski svet človekove psihe, predmet se staplja z biološkim in miselnim bivanjem človeka v celoto, ki je nedeljiva, vzročno povezana z načinom človekovega delovanja, prav tako kot narava, če ne še bolj.

Človek — narava

Z naravo je v Lokarjevi prozi podobno kot s predmetnim svetom: je del biopsihične človeške narave:

»Simeona se je vračala z nočjo, toda ni bilo veliko besedi z njo, bila je trudna. Videl sem, da je vsa prevetrena od zrakov na policah in obžgana od zgodnjega sonca, pa tudi od prsti izdelana, kakor bi se bila malo s prstjo spoprijela. Vse to je dihala vame iz njene podobe, kakor rastlina je kmalu povsila glavo in zadremala. Izživela se je tam zunaj. Všeč mi je bila celo njena utrujenost, zakaj kazala je na njeno polno življenje in na elemente, s katerimi je ves čas dihala. Zrak, sonce, veter, prst in pogled čez dolino do daljnih hribov in še dalje.«

(*Pogozdovanje krasa*, zbirka *Dva obraza dneva*, 187.)

V mnogih primerih narava odločilno posega v odnose med ljudmi. Včasih je temelj odnosov (na primer v noveli *Ptičarjeva žena*, zbirka *Dva umetnika*), tesno povezana z biološkimi zakonitostmi človeškega življenja. Težko bi pri Lokarju našli novelo, ki bi ne vsebovala poleg vprašanj, ki ga najbolj ustvarjalno zanimajo — to so biopsihične spremembe v človeku — tudi narave kot aktivno delujoče sile pri teh spremembah (novele *Tatovi*, *Maj*, *Pogozdovanje Krasa*, novele o slikarju Venu Pilonu (*Od brega*, *Dva umetnika*, *Narazen*).

Upodobitev narave v odnosu do človeka je v skladnji Lokarjeve novele tudi posredovalnega značaja. Posredovalnega zato, ker je izraz pisateljeve težnje po ekspresivnosti podobe človeka. S to težnjo je zvezan pojem horizontalnosti kompozicije njegovih novel; posamezne podobe zaradi močnega vtisa izstopajo iz širšega okvira proznega dela in tako rušijo njegovo zgradbo. Prav zaradi tega je pretrgana tudi pripovedna nit. Lahko bi rekli torej, da Lokar upodablja, ne pripoveduje. Zato mu je posebno pri srcu lik prijatelja Vena Pilona, slikarja in fotografa, ker kot Lokar sam poskuša v svoji umetniški kreaciji izraziti bistvo predmeta.

Človek — človek

Vsebina Lokarjevega proznega dela se v podobi razrešuje v odnosu človek — človek (ali kolektiv). Malokdaj — to lahko znova in znova ugotavljamo, pa naj gradivo gledamo s kakršnegakoli aspekta — smo pri Lokarju priča odkritemu, ostremu spopadu dveh nasprotnih si sil. Odnos človeka do človeka poteka največkrat na relaciji dveh vzporednic. Zato bi bilo morda bolje ta tretji odnos v epski podobi Lokarjeve proze poimenovati: človek mimo človeka. Za ilustracijo naj služi odlomek iz novele *Ples* (vojak Koradin in nekaj njegovih kolegov peljejo mrtvo prostitutko na pokopališče):

»Glava je prilezla zdaj do vratu iz vreče. Bilo je belo, ozko lice izpitega, izžetega dekleta, prazna posoda; oči so bile na pol priprte, do sredine zenic — to je Koradin razložil — in zdaj ni ta pogled nič več govoril. Zadnja iskra pod pepelom je umrla. Zdaj pa zdaj je glava visoko poskočila in takrat se mu je zdelo, da se mu hoče približati in mu nekaj smešnega, zabeljenega povedati.«

(Str. 7.)

V večini citatov, ki sem jih izbrala iz obilnega Lokarjevega proznega opusa, lahko razberemo, da je pisatelj globoko vdan težnji po ekspresivnem upodabljanju posameznih situacij in oseb. Njegovo opazovanje pa je mnogokrat samo sebi namen in ga spelje na stranpot formalizma (seveda ne opazovanje samo, ampak zapis, kreacija). Snov se mu razkosa na posamezne podobe, ki so same zase lahko tudi mojstrovine, celota pa deluje fragmentarno in vsebini umetnine, razrešitvi njenega jedra, prej škoduje kot koristi. Če podoba z jedrom umetnine ni zraščena organsko — kot nujni in logični del sinteze vseh silnic v umetnini, potem nastane nesoglasje: organizem razpade, pa naj je snov še tako izjemno in izbrano zanimiva in nova.

Epska podoba je v Lokarjevi novelistiki v sebi zaključena enota. Vsebuje oziroma kaže neko določeno dogajanje ali stanje v človeku. Pisatelj v podobi analizira to stanje na osnovi prvin, ki sem jih omenila. Analiza je gibalo Lokarjeve epske podobe: išče vzroke za stanje (v človeku, med ljudmi), jih odkriva v odnosih in spet te razčlenjuje. Zato Lokarjeva proza učinkuje razkosano, nedodelano. V postopku tega razčlenjevanja je skrita ideja, vsebina dela in konec koncev tudi estetski vtis umetnine, kakor je morda na prvi pogled to videti ne navadno. Lokarja zelo redko inspirira ideja (izjema je novela *Zakopani kip* iz istoimenske zbirke novel, 1961), snov je zato največkrat zgodba, ki se v ustvarjalnem postopku, v katerem prednjači osredotočenje na čimvečjo stopnjo ekspresivnosti podobe, popolnoma razbije na kosce. Zgodba sama postane manj pomembna od izpovedi nekega občutja, enega samega dogodka, opisa enega samega portreta. Končni vtis pisateljevega postopka, njegovega »upodabljanja«, je zato skrajno zgoščen ekspresiven izraz (nabit slog, bogato besedišče, origi-

nalna in bogata metaforika) in heterogena, neuglašena kompozicija. Tako vsebina nekako visi; le z rahlimi vezmi je pripeta na vrsto podob, ki bi jih lahko primerjali z mogočnimi oporniki sicer trhlega mostu. Očitno je s tem razmerjem nekaj narobe: aspekt »upodabljanja« nam odkrije morda tudi skrivnost Lokarjevega nenavadno plodnega, a poznega vzpona in njegovo nekako izjemno in osamljeno mesto v povojni slovenski prozi. (Izdal je naslednje knjige: *Podoba dečka*, 1956, *Sodni dan na vasi*, 1958, *Leto osemnajsto*, 1960, *Hudomušni eros*, 1960, *Zakopani kip*, 1961, *Dva obraza dneva*, 1962, *Z glavo skozi zid*, 1963, *Dva umetnika*, 1965). Verjetno mu prav naporna ustvarjalna pot od podobe do sinteze vseh silnic v umetnini ni dopustila, da bi nastopil prej. Lokar je slikar z barvito besedo, poznavalec drobnih človeških skrivnosti (zdravnik), poznavalec človekove telesne in duševne anatomije in patologije; vse to ga odmika od širših problemov sodobne filozofske, kulturne in politične razgibanosti. Je raziskovalec človeških usod; tuja mu je epska razprostranjenost, pa tudi lirična milina; bolj ga mika groteska, grozljiva ekspresivnost odkrivanja nagonskih sil v človeku in njegova smrt. Tudi kadar se zasmee, je nekam grozljivo trpek. V vsakem od teh primerov pa razčlenjuje. Razčlenjuje svojo enkratno podobo sveta.

Epska struktura Lokarjevih novel, bolje, vse njegove proze, ki temelji na vtisu, ustvarjenem v obliki podobe nekega bivanja, je zanimiva in vredna ponovnega opazovanja predvsem zato, ker izhaja iz dediščine ekspresionistične proze dvajsetih let in se povezuje, morda prav slučajno, z iskanji najmoderneje proze. Jasno je, da s pričujočim sestavkom odnos pisatelja Danila Lokarja do sveta, ki ga oblikuje v umetniški besedi, še zdaleč ni pojasnjen in odkrit. Ne zato, ker bi bil prezamotan, ampak zato, ker je bil opazovan z enega samega, dokaj ozkega aspekta.

Aleksander Skaza

AVTORJEV ODNOS DO LITERARNIH LIKOV IN OBLIKOVANJE INTELEKTUALNE FIZIOGNOMIJE V ROMANU SENČNI PLES

Roman Alojza Rebule *Senčni ples* je delo z izrazito poudarjenim osrednjim likom, ki je prikazan v osebnosti moderni stvarnosti odtujenega intelektualca — Silvana Kandorja. Pisatelj ga je v romanu oblikoval tako, da je podčrtal predvsem njegove notranje — duhovne posebnosti, ki naj delujejo kot kontrast drobnjakarstvu vsakdanjega življenja. Pa ne samo to: kot osrednji nosilec celotne umetniške strukture romana predstavlja Silvan Kandor tudi nekakšen medij, ki posreduje čiste pisateljeve sodbe in misli. Pri tem Alojza Rebulo njegov osrednji lik — Silvan Kandor — ne zanima niti kot pojav stvarnosti, ki ga karakterizirajo te ali one socialno-tipične in karakterno-individualne lastnosti, niti kot pojav enoznačnih in objektivnih komponent, ki naj bi vse skupaj odgovorile

na vprašanje »kdo je on«. Za avtorja je njegov osrednji lik pomemben in zanimiv predvsem kot *pogled na svet*, kot miselna in ocenjujoča pozicija intelektualca do samega sebe in do obdajajoče ga stvarnosti. To pa je odločilna in principialna posebnost v odnosu do literarnega lika, ki zahteva posebne umetniške prijeme pri karakterizaciji Silvana Kandorja samega in pri oblikovanju celotnega romana.

Kot izhodiščna točka, kot pogled na svet in na samega sebe Silvan Kandor ni trdno začrtan, zaključen in notranje dokončen objekt, ki naj bi ga avtor razkril in okarakteriziral, ampak bolj zadnji rezultat lastnega razvoja, konec koncev predvsem zadnja beseda Silvana Kandorja o samem sebi in o svojem odnosu do sveta. Zato so elementi, iz katerih nastaja podoba osrednjega lika, pogojeni v pomenu teh elementov za njega samega, za njegovo zavest o samem sebi, kar pride posebej do izraza pri oblikovanju intelektualne fiziognomije.

Alojz Rebula svojega junaka ne oblikuje iz za junaka tujih besed, niti iz nevtralnih opredelitev, v njem je vedno nekaj, kar lahko samo on razkrije v svobodnem aktu lastne zavesti in besede, kar se ne da od zunaj določiti. Z izjemo nekaterih replik, ki naj uravnajo »pravo razmerje do fantastičnosti« oziroma pretirano subjektivnost glavnega lika¹, prenese Alojz Rebula celo avtorjevo in pripovedovalčevo območje v strukturo centralnega lika in tako spremeni avtorjevo resničnost v material tega lika. Na isti ravni se torej znajdetava avtorjeva ideologija in miselne osnove osrednjega junaka. Junakova miselnost je tako premaknjena iz objektivne sfere v sfero principov, ki tvorijo osnovo umetniške strukture in ki ne oblikujejo več samo junakove osebnosti, kakor bi jo določil avtor le s svojih pozicij, ampak zahtevajo, da se junak opredeljuje sam, izražajoč pri tem svoj lastni pogled na svet. Izenačenost avtorjevega nazora in ideoloških pozicij osrednjega lika se tako ne manifestira samo v skoraj popolni odsotnosti meje med avtorjevim besedilom in tekstom osrednjega lika, ampak tudi v poudarjanju istih elementov v prikazovanju junakovih v dialogu izraženih stikov z zunanjim svetom in v podajanju njegovih intimnih doživetij. Srečanje Silvana Kandorja in Nore v petnajstem poglavju Senčnega plesa, ko naj bi Kandor stopil »iz risa, ki ga je bila druga ženska potegnila okrog njega«, sloni na izrazito iracionalnih elementih — »na robovih neskončnega« — in je bolj izraz skrajno subjektivne otožnosti zaradi izgubljenega ideala, ki ga življenje ne more nadomestiti s še tako prefinjenim surogatom,² kot pa dialog med dvema, ki naj svobodno razkrijeta — vsak s svoje pozicije — odnos med dvema človekoma. Podobno je tudi v Kandorjevi »uri obupa« Nadja iracionalna fikcija nekega visokega ideala, h kateremu hrepeni Silvan Otožni (kakor se imenuje sam Kandor) iz svoje zemeljske odtujenosti, trpljenja in razočaranosti:

— ... Moral je potrpeti sam s seboj: vse, kar se je godilo z njim, se je moralo zgoditi: na koncu vsega je bil delež pokoja tudi zanj. In z robcem si je šel čez zasoljene oči, da je spet videl pred sabo, po ti oslepitvi.

»Nadja!«

Po zadnjem krču se je počasi zravnal: saj je bil še med živimi: opornik je stal še naprej, v svoji mokri leseni bitnosti: in tam doli je črnela gmota sosedove hiše: niso še spali tam. —

¹ Prim. v uvodni situaciji objektivizirajoči korektiv v tekstu: — In ko je objel oba, je šestindvajsetletni Silvan Kandor stopil z njima dalje po stezi, kjer je nedaleč, v senci stare podrte cerkve sredi gorenjskih hribov, pušcal, kakor je mislil (podčrtal A. S.), edino ljubezen svojega življenja. — (Senčni ples, str. 8.)

² — Nora se je zazrla v stran, da se ji je profil zarezal iz ponarejene neonske svetlobe, s ponosno čustvenostjo nad občutljivo ustnico. Ko se je vrnila z očmi k njemu, ji je trepetala z zarezicami v šminki (podčrtal A. S.). — (Senčni ples, str. 160.)

Prikaz Nadjinega pogreba v prvem poglavju pa je bolj simbolno motivirana ekspozicija kot razkritje notranjega sveta Silvana Kandorja v zanj tako odločilnem, že usodnem življenjskem trenutku. Vse prvo poglavje je pravzaprav ekspresionistično oblikovana elegija,³ je uvod v Kandorjevo in pisateljevo otožnost zaradi kontrasta med življenjem in idealom, zaradi odtujenosti lepote od življenjske resničnosti. Ta žalost je osnovno občutje vsega romana, ki bi lahko nosil kot moto verze nemškega pesnika Platena:

— *Wer die Schönheit angeschaut mit Augen,
Ist dem Tode schon anheimgegeben,
Wir für keinen Dienst auf Erden taugen,
Und doch wird er vor dem Tode beben,
Wer die Schönheit angeschaut mit Augen!* —⁴

Odsotnost distance med stališčem avtorja in stališči osrednjega lika je tudi notranja nezaključenost in nedovršenost Silvana Kandorja, ki ne predstavlja neke končne substance, ampak neskončno funkcijo — podobno kot njegov avtor sam. Zaradi tega Kandor ni ves zajet v umetniški strukturi romana; to velja še posebej za fabulativno ogrodje dela, ki je z vsemi svojimi situacijami za osrednji lik samo možno in *slučajno*. Posledica idejne enoakcentnosti je končno dejstvo, da se avtorjeve ideje pojavljajo v romanu tudi sporadično kot samostojne sentence, ki ne potrebujejo komentarja, dialoškega razkritja in pojasnjevanja v procesu napetega medsebojnega križanja različnih aspektov in zavesti.⁵ To pa je karakteristika izrazite *monološke umetniške strukture*.

V takšni monološki umetniški strukturi vse »ideološko« razpada na dve kategoriji: na misli in ideje, ki poudarjene ustrezajo avtorjevi zavesti, in na misli in ideje, ki so izven enovitega avtorjevega svetovnega nazora. Misli in ideje, ki avtorju ustrezajo, dobijo v delu posebno veljavo, veljavo resničnosti in pomembnosti, s stvarnim izrazom v posebnem položaju teh misli v celotnem tekstu, v sami besednostilni obliki tega izraza. Druge misli in ideje, »napačne« ali pa tiste, do katerih je avtor indiferenten, ki so torej izven njegovega svetovnega nazora, se seveda ne potrjujejo, ampak jih avtor ali polemično odklanja ali pa izgublja svoj neposredni pomen in se spremene v navadne elemente pri karakteristiki posameznih za roman bolj sekundarnih likov. Tako nepotrjena misel, če naj bo vključena v monološko umetniško strukturo, izgubi svojo pomembnost in postane psihični faktor. Pogovor med Silvanom Kandorjem in njegovim bratom delavcem Sandrom se npr. odvija takole:

»Tisto pismo od kod je?« je rekel Sandro.

»Hribernik mi je pisal.«

Sandro je stopil naprej. Dal je nogo na stol. Ogledal si je pisavo na zavoju.

»Da mu komunizem pusti, da kot arhitekt restavrira cerkve, namesto da bi delal tovarne?«

»Umetnine mora tudi komunizem spoštovati.«

»Potemtakem komunizem upošteva umetnost?« je rekel Sandro.

Silvan je odsotno zabobnal s svinčnikom po papirjih.

»Je ne bi smel upoštevati,« je rekel.

³ Prim. številne za ekspresionizem značilne irealne modalne konstrukcije kot: — Bilo je, ko da je za njegovim hrbtom prst zgrnela na krsto v enem samem masivnem plazu; za tistim ropotom, ki je plosknil na pokrov, ko da ga je prebil, ni bilo več slišati udarcev; prst je padala na prst, brez možnosti odmeva (vse podčrtal A. S.). — Prim. še metaforo: — ... da je zvonček molel iznad nje kakor v nekem statičnem čudežu... — (Senčni ples, str. 7—8.)

⁴ — Kdor je videl lepoto z očmi, ta je že v objemu smrti, za nobeno opravilo na zemlji ni sposoben, in vendar bo pred smrtjo trepetal, kdor je videl lepoto z očmi! —

⁵ Prim. na str. 116: — »Bog je edino dejstvo,« je rekel Silvan Kandor. — Prim. še na str. 130: — »Svet je prebanalen, da bi se mu človek razkril.« —

»Razloži mi, zakaj ne, umetnik.«

»Ker je od vsega, kar je, umetnost najmanj kolektiven element v človeku. Umetnost je v svojem bistvu svoboda sama.«

Sandro je bil spet pred njim onkraj mize, z nogo na stolu.

»Ne zastopim, ampak vem, da so čenče. Intelektualec bi kje za plotom nergal, drugi pa bi zidali, elektrificirali in sploh jahali buržoazijo.«

»No zdaj pa me pusti pri miru.«

»Ti.«

»Kaj?«

»Sem poglej.«

»No? Poslušam.«

»Figo poslušaj. Vrag vedi, kod te nosi v mislih, ko tako gledaš. Priznaš, da si včasih čuden patron?«

»Včasih.«

»Ti si sploh čuden patron. To sem ti hotel povedati: veš, da mi tvoja povest ne gre? Eden se obrne tako, drugi se prestopi drugače, ulica je takšna in takšna: je treba tega? Veš, kar ne morem skozi.«

»Pišem pač, kakor morem.«

Sandro ko da še malo ni mislil spat. Komaj je vrtal luknjo v nov zavoj *Internacionale*. Silvan je odložil svinčnik.

»Torej me ne misliš pustiti pri miru?«

Sandro mu je v odgovor zalučal cigareto.

»Tisti tvoj mir. Raje povej, kdo je po tvojem mnenju kakšen res imeniten pisatelj.«

»Saj ga ne boš bral.«

»To ni važno, ali ga bom bral, proletarec.«

»In zakaj te zanima moje mnenje?«

»Zanima me mnenje takšnega čudnega patrona umetnika pisatelja.«

»Tolstoj.«

Sandro je potegnul z žveplenko: bilo je, ko da si od tistega dima obeta poseben užitek.

»Da je tako imeniten?« je povzel.

Silvan je pogledal na uro na zapestju. Nič ni pomagalo, Sandro je stal tam zvišen nad njegovo stisko, zdaj je hotel prav vse vedeti o tistemu Rusu, privid godrnjavega starca v muški srjaci sredi stepe je godil njegovi domišljiji.

Naposled je dal nogo s stola.

Iz bučanja se je spet oglasilo vedro.

»Imaš za kaditi?« je vprašal.

»Imam.«

»Koliko si jih kupil?« je vprašal prizanesljivo.

Silvan je podjetno segel po papirju.

»Deset,« je vrgel Sandro. »Si sploh kdaj kupil drugače kot deset? Potem boš hodil krast moje iz hlač.«

A preden je šel, je moral Sandro še dregniti v tiste papirje.

»*Gobarski vestnik*«

»Grem. Zadnje vprašanje: si ti sploh kdaj prinesel gob za eno večerjo?«

»Moje zanimanje za gobe je bolj znanstveno.«

Sandro je izbruhnil v nekakšen gručast smeh. »Kakšen patron,« je rekel, ko da je dokončno skinkal nad njim. Nato je bilo, ko da je sredi kuhinje naenkrat uplahnil.

»Grem, lahko noč.« —

(Senčni ples, str. 47—49.)

Razgovor je priložnosten, slučajen, v svojem poteku pretrgan, do vprašanja »komunizem in umetnost« je osrednji lik bolj indiferenten, oziroma ima že vnaprej pripravljen odgovor, ki izvira iz večkrat v romanu izpričanega odklonilnega stališča do vsega »kolektivnega« (torej iz potrjenega načela). Sandrovo reagiranje je tako nepomembno in za Silvana Kandorja nepotrebno in nadležno, uporabno je samo za karakterizacijo Sandra — »proletarca« in njegove napadalne nestrpnosti do brata intelektualca.

Umetniško izoblikovanje tuje misli, tuje ideje, je možno samo tam, kjer je ta misel oziroma ideja postavljena onstran potrjevanja ali ovržbe, kjer ni oro-pana neposrednega pomena in kjer se ne poniža do preprostega psihičnega doživljanja. V monološki umetniški strukturi je takšna zastavitev tuje ideje oziroma misli možna samo takrat, kadar se osnovni konstitucijski princip te strukture — monistični princip — ne spremeni v princip enovitosti zavesti. Le v tem primeru je namreč dana možnost, da se resnica, pa čeprav *ena sama* (— »Bog je edino dejstvo,« je rekel Silvan. — Senčni ples, str. 130), rojeva v stičišču različnih zavesti. Takšno možnost je avtor *Senčnega plesa* dopustil v svojem romanu samo tistemu, ki je po svojem intelektualnem sijaju blizu osrednjemu liku (in seveda avtorju samemu), in pa tistemu, ki nosi v svoji zavesti probleme, ki niso izključno na »ravni zgodovinske pogojenosti človeka« (izraz Alojza Rebule).

Partizanska preteklost Abdona Grudovarja priteguje Silvana Kandorja. Čeprav mu je nepojmljiva, vendar dobi v romanu svoj neposredni izraz samo v epizodi, ko je govora o dvoboju Grudovarja z nekim Nemcem na Kozari. Situacija poudarjeno podaja tisto, kar naj bi bilo po avtorjevem mnenju »Kandorjevo prirojeno nagnjenje k vsemu, kar je tako ali drugače cikalo na smrt«. Za podajanje pripovedi o takšnem vprašanju izoblikuje avtor posebno prefinjeno stimulatívno atmosfero, ki naj izzove pripovedovalca Grudovarja, da spregovori o svojem srečanju s smrtjo. Alojz Rebula doseže to s posebno ritmiko kratkih, odsekanih stavkov, ki jih zareže v lagodnejši pripovedni tok:

— Tišina v treh.

»Moramo vztrajati na naši zemlji,« pravi Abdon. Sandro zgane roke v odgovor, a ne odgovori. Silvan kadi, v svoji navadni, malo prepuščeni drži. Abdon se presede, ko je ošnil vogal kredence.

Nato je tako, ko da prihaja k sebi.

Potrka po mizi.

»Bili so primeri v borbi, ko je mogel samo blaznez upati. In ljudje so znali biti blazni. Komunisti so znali biti blazni.«

Sandro naveže.

Kuhinja oživlja.

Besede postajajo spet besede.

Črta nič se je zganila.

Abdon Grudovar govori.

Silvan nekaj izpodbija, ko Sandro potegne z Abdomom.

Nato se vsi o nečem sporazumejo.

Abdon primakne stol, ko se mu oči vžigajo.

Nato počasi polni kuhinjo njegov bas. —

Uvod, ki naj pripelje Grudovarjevo pripoved do usodnega trenutka, Alojz Rebula samo metaforično nakaže z gibom pripovedovalčevih rok, ki naj ponazore premik »do smrti izstradane kolone« na Kozaro.

— Kozara. —

Zelo razgibana ritmizirana proza bežno nakaže kaos ob srečanju dveh sil, kaos, v katerem se končno znajdeta drug pred drugim Nemeč in Grudovar. Sledi premor:

— Tišina.

Sandro ponuja ogenj, če hoče kdo prižgati. —

In šele nato je zapisan neposredno izoblikovan Grudovarjev tekst:

— »Priletiva vsak z neke strani gozda in trčiva na jasi...« —

(Senčni ples, str. 189—191).

Vendar tudi v Abdonovem primeru ne gre toliko za izraz nekih osrednjemu liku nasprotnih naziranj, ampak bolj za karakterizacijo lika samega in njegovega položaja v svetu. Svojo pomembnost ohranijo misli in ideje, ki naj bi bile kolikor toliko izven območja zavesti osrednjega lika, samo v liku profesorja Pilada De Martinisa. Toda v monološki strukturi so nujni posebni pogoji tudi za ohranitev neposredne pomembnosti miselnega sveta še tako izrazite osebnosti. Ne zadostujejo samo: medsebojno spoštovanje in privlačnost na intelektualni ravni, skupna klasična izobrazba nekdanjega učenca Silvana Kandorja in profesorja De Martinisa, potrebno upoštevanje nacionalnih vrednot Italijana in Slovenca, ampak je potrebno še skupno idejno stikališče, ki ga oba najdeta v stoični filozofiji Marka Avrela, in sorodno življenjsko občutje, ki izzveni v drugem pogovoru Kandorja in De Martinisa v verzih Franceta Prešerna:

»Ur temnih so zatirale jih sile
vse pevca dni, ki te ti pesmi poje:
obup...«
»... življenja gnus začela boje,
Erinije vse so se ga polastile.«

(Senčni ples, str. 248—249.)

In že nujna je posebna situacija, ko se profesor Pilade de Martinis nahaja »na meji med življenjem in smrtjo«.

Samo tako se lahko razvije dialog, kjer se ideje in misli razkrivajo z različnih strani, v različnih otenkih in možnostih, kjer stopajo v različne medsebojne odnose življenjske pozicije idealista Kandorja in svojevrstnega materialista Pilada De Martinisa. Svet misli tako deloma izgubi svojo monološko zaključenost, ki ustreza samo eni zavesti, in pridobi protislovno zapletenost in razvejanost (posebno ko je govora o smrti in preživetju). Tak miselni svet ni več statičen, ampak zaživi v prepletanju z idejami sodobnosti in preteklosti. Vendar je monološka zaključenost tudi tukaj pretrgana samo *deloma* in poudarjeni so bolj *odtenki* kot možnosti.

Pilade De Martinis ne popusti svojemu učencu samo ob problemu preživetja (— *V njegovi oporoki so našli odstavek, v katerem si je bil izvolil krematorij, nadomeščen z drugim, ki je zahteval navaden pokop, čeprav v civilni obliki.* —), ampak sam posredno pojasni eksistenčni položaj Silvana Kandorja, intelektualca — umetnika, pripadnika malega naroda. Besede profesorja Pilade De Martinisa o slovenskem pesniku Francetu Prešernu tako niso objektivizirane, ne podajajo samo misli o osebnosti in usodi Franceta Prešerna, ampak prehajajo na Silvana Kandorja kot karakteristike njegove osebnosti. »Kristalni človeški brezup brez nadomestkov«, »... brez izživetja«, »položaj sredi radirane zemlje umetnika, ki govori v brezglasje«, »moška natura z zmožnostjo perfektnega obupa, ki je iznad vsake erotične rešitve« — so ugotovitve, ki veljajo tudi za osrednji lik sam. S svojo usodo jih v romanu Silvan Kandor tudi nazorno potrjuje.

Monološka umetniška struktura torej bistveno vpliva na oblikovanje intelektualnih fiziognomij posameznih likov, tako da kot princip samega videnja in oblikovanja sveta, kot princip ideološke enobarvnosti in princip izbora materiala ustvari posebno hierarhično lestvico literarnih likov, ki so tem pomembnejši, čim bliže so osrednjemu liku. Ljudi, ki so izven kakršnekoli ideje, osrednji lik doživlja abstraktno in jih skorajda istoveti s predmetnim svetom; sprejema jih samo v *detajlih* ali pa kot neizoblikovano maso, »ki tuje diši po ljudeh«

(Senčni ples, str. 180). Če kdo izstopa v tej množici, kot npr. osrednji lik Kandorjeve povesti Gerobbi, je podan stvarno s socialnopsihološko motivacijo vseh njegovih dejanj. Situacije, v katerih se nahajajo takšne figure, so poudarjeno vsakdanje. Vsa ta človeška mizerija še bolj ponazarja duhovno bogastvo in izjemni položaj osrednjega lika Silvana Kandorja.

Tomo Korošec

TEORIJA IN PRAKSA V SLOVENŠČINI ZA SLOVENCE

V začetku letošnjega leta je uredništvo *Dela* ustanovilo stalno nedeljsko rubriko *Slovenščina za Slovence* in jo poverilo prevajalcu in publicistu Janezu Gradišniku. Uredništvo je v uvodni besedi sporočilo, da je rubriko namenilo praktičnim jezikovnim vprašanjem, avtor pa je napovedal, da bo »skušal ob slabih zgledih, zajetih iz dnevnega tiska in od drugod, pokazati, kakšno naj bi bilo dobro pisanje.« (14. 2. 1965.)

V nekako štiridesetih nadaljevanjih te rubrike se je avtorjevo gledanje na problematiko, ki se je je lotil, dovolj jasno izkristaliziralo, da o njem že lahko izrečemo svojo sodbo.

Svojega načrta se je avtor držal in popravil mnogo zgledov slabega pisanja. Toda lotil se je pisanja o jezikovnih vprašanjih, ta pa imajo svoje teoretične osnove, brez katerih ne more biti nobeno, še tako poljudno zastavljeno pisanje o jeziku. Zato bi seveda pričakovali, da nas bo seznanil najprej z načeli, s katerimi presoja pravilnost ali nepravilnost v slovenščini. V članku *O jezikovni pravilnosti* (28. 2.) se sicer spomni, da »kdor hoče dajati jezikovne napotke, mora zato pač pokazati, kakšna so njegova izhodišča«, vendar ga njegovo kramljanje zanese drugam, tako da na to pozabi. Ker pa so nam za razmišljanje o njegovem jezikovnem prizadevanju ta izhodišča potrebna, si jih bomo morali izluščiti iz različnih misli in trditev v člankih. Že v sestavku o jezikovni pravilnosti si zastavi nadvse važno in zanimivo vprašanje, »s kakšno pravico sploh lahko kaj prepovedujemo ali priporočamo v jeziku.« Žal tudi na to ne dobimo odgovora, pač pa nam pove čez nekaj mesecev, da je »zelo težko postaviti jasno ločnico med dovoljenim in prepovedanim.« (11. 4.)

V članku *Staro in novo v jeziku* (7. 3.) je zapisal J. Gradišnik nekaj tehtnih misli, ki bi nam utegnile pojasniti njegov odnos do dogajanja v jeziku. Tako pravi med drugim, da se jezik »neprenehoma giblje in spreminja, prilagaja se okolju«; »Jezikovno življenje si zato lahko zamislimo kot nenehno menjavo, kjer se novo gradivo spet in spet usiplje med tisto, kar si je jezik v večstoletnem razvoju že izoblikoval, oplemenitil in uredil«; »skrb zanj nikoli ne more biti toga obramba starega pred novim«; »pravila, ki so se izoblikovala v dolgoletnem razvoju, so torej ogrodje, okostje, ki nosi živo meso jezika, nikakor pa niso kletka, v katero bi bil jezik zaprt«. Treba je le še pogledati, ali ga vodijo take misli tudi pri obravnavanju posameznih jezikovnih pojavov.

Ko govori o čedalje pogostejši rabi akuzativa namesto genitiva v zanikanih stavkih, označi ta proces za napako, ker da je »čut za pravilno rabo močno opešal« (11. 7.). V genitivni rabi vidi posebnost slovanskih jezikov (14. 11.), ni mu pa znano, da jo je do danes v slovanskih jezikih že popolnoma ali povečini zamenjala akuzativna raba. Še najbolj se je obdržal zanikani objektni genitiv v slovenščini in poljščini (toda nekateri slovenski dialekti ga sploh ne poznajo). Medtem ko jezikoslovec — če si jezik predstavlja kot »nenehno menjavo« — takšen proces razišče in kodificira v obsegu, ki odraža dejansko stanje v knjižnem jeziku, vidi J. Gradišnik v njem samo napako, ki naj bi se jo trudili odpraviti. Takšen odnos do procesov v jeziku pa se ne more imenovati drugače kakor »toga obramba starega pred novim« in je nasploh značilen za laike. Ti ne poznajo jezikovne zgodovine in ne vedo, da je današnja jezikovna podoba rezultat neštetihih drobnih in velikih jezikovnih sprememb, ki so bile v primeri z dotedanjim jezikovnim stanjem »napake«. Naj navedemo primer. Gen. sg. samostalnika *sin* se je nekoč glasil *sinu*, danes pa je v rabi oblika *sina*. Zakaj, kdaj in kako se je ta oblika začela uveljavljati, tu zdaj ni važno, nedvomno pa je bila v razmerju do oblike *sinu* nekoč »napačna«. Samo jezikoslovec lahko presodi, ali gre za nov proces, novo tendenco, novo jezikovno dejstvo, novo izrazno možnost, ali pa za slabo jezikovno znanje.

V članku *Pogoji brez konca in kraja* (25. 7.) odobrava J. Gradišnik samo rabo, kakršna je v stavku: »Pojdem na izlet pod pogojem, da njega ne bo zraven.« Upira se rabi, ki se je razširila na račun *razmer*, *okoljščin* in — v sestavku 1. 8. — *možnosti*. Do te razširitve je prišlo zato, ker se je v nekaterih zvezah prvotni pomen množinske oblike *pogoji* pokrili s pomeni teh substantivov, kar je dalo povod za nadaljnje uveljavljanje te oblike. V jeziku je to zelo pogost pojav. Škoda je, da se J. Gradišnik ni zamislil ob stavku, ki ga je sam zapisal: »Povejmo, da nekateri tuji jeziki, recimo francoščina ali angleščina, z isto besedo v množini (= conditions) izražajo tudi razmere, okoliščine, stanje ipd.« (Če prav razumemo to trditev, imajo Francozi in Angleži za *razmere*, *okoljščine*, *stanje*, besedo *conditions*. To je le deloma točno, ker je v francoščini npr. tudi zveza *les circonstances aggravantes*, kar lahko pri nas prevedemo samo z ustaljeno zvezo *oteževalne okoliščine*.) Če bi se nato pozanimal še za druge jezike, bi morda svoje mnenje spremenil. Ruščina ima poleg rabe *uslovie peremirija* (»mirovni pogoj«) tudi zvezo *bytovye uslovija* ali *uslovija žizni*, *uslovija truda* (življenjski, delovni pogoji), v *sovremennih uslovijah* (»v sedanjih pogojih«); podobno v stavku: *Nikto nikogda ne slyšal, čtoby Nikolaj zalovalsja na svoju žiznъ, na uslovija, v ktorih jemu prihodilosъ bytъ*. (Nihče ni nikoli slišal, da bi se Nikolaj pritoževal nad svojim življenjem, nad pogoji, v katerih je moral živeti). V teh zvezah ni uporabljena beseda za razmere, okoliščine, tj. *obstojatelъstvo*, in torej navedene primere lahko prevedemo samo z izrazom *pogoji*. Tudi zveza »v drugačnih okoliščinah« se glasi v ruščini *pri drugih uslovijah*. Češčina ima zraven *klást si podmínky*, *splnit podmínky* (»postavljati si, izpolniti pogoje«) še rabo: *existenčni podmínky*, *pracovat za težkých podmínek* (»delati v težkih pogojih«), *ekonomické podmínky*, *životní podmínky* (»ekonomski«, »življenjski pogoji«). Podobne zveze imamo tudi v srbohrvaščini, poljščini in bolgarščini. V italijanščini je poleg osnovnega pomena besede *pogoj*, *mettere una condizione*, *accettare le condizioni*, in pomena za *stanje*, *le sue condizioni di salute vanno migliorando*, mogoča tudi raba *migliorare le condizioni di vita del popolo* (»izboljšati življenjske pogoje ljudi«). V nemščini je mogoča zveza *unter schlechten Bedingungen leben* (»živeti v težkih pogojih«), beseda *Lebensbedingungen* pa pomeni

slovensko življenjski pogoji, ki zanje dovoljuje J. Gradišnik samo življenjske možnosti, okoliščine.

Ta kratki razgled po evropskih jezikih nam je pokazal, da je raba, ki jo J. Gradišnik prepoveduje, splošen evropski jezikovni pojav, po njegovem torej splošno evropska jezikovna napaka. Očividno pa ima razširitev pogojev na nekatere nove pomene v teh jezikih enak potek kakor v slovenščini, le da drugod tega ne obsojajo, ker vedo, da bi bila to »toga obramba starega pred novim«.

Če že J. Gradišnik prizna, da so se te »napačne oblike v časniški in publicistični, pa tudi v strokovni in celo leposlovni slovenščini že tako razpasle, da so dostikrat pogostejše od pravih oblik«, bi se moral lotiti problema skrajno previdno. Če so se »razpasle« na tako širokem področju jezika, prešle v splošno rabo in jezikovno zavest pišočin Slovencev, bi jezikoslovec vsekakor podvomil, da je to »nezdrav pojav« in »napačna raba«. Zakaj kadar je kaka oblika »skoraj zmeraj rabljena narobe«, je res vredno razmisliti, če je to »narobe« dejansko narobe. Res je, da se včasih kaka beseda nenadoma razširi, postane nekakšna jezikovna moda določenega stila. Visoko frekvenco pa navadno obdrži le nekaj časa. Ni dvoma, da se s pogoji v publicističnem stilu včasih pretirava, in v tej smeri je Gradišnikova kritika upravičena. Toda avtoritativno proglasiti, »da je treba vse take in podobne 'pogoje' brezpogojno pomesti iz slovenščine« (1. 8.), si ne bi upal noben resen jezikoslovec, ker mu je med drugim vedno pred očmi znana resnica, ki jo je komaj štiri mesece pred tem zapisal v naslovu enega svojih sestavkov tudi J. Gradišnik, da namreč »Jezik ne trpi samovolje«. (4. 4.)

Po stališču, ki ga je zavzel J. Gradišnik do rabe pogojev, moramo sklepati, da se ne ravna po principu uzusa, splošne jezikovne rabe, ki je sicer bistven sestavni del sodobne teorije knjižnega jezika. Vendar lahko razumemo kot spoštovanje uzusa tale njegova izvajanja: »Vsakdo ima pravico do svojega okusa tudi v jeziku. Brž ko nastopi v javnosti, se pravi, ko začne pisati za druge, pa se mora držati splošnih jezikovnih pravil, ki jih skupnost priznava (podčrtal T. K.) — to je pač pogoj za uspešno in primerno medsebojno sporazumevanje. In še bolj velja za vsakogar zapoved, da svojega osebne gledanja, svojega jezikovnega okusa ne sme vsiljevati drugim« (4. 4.). Podobne misli je J. Gradišnik zapisal tudi ob drugih priložnostih.

Take izjave bo težko spraviti v sklad z njegovim nasvetom, da se odpovejmo predlogu *izven*, ki je »očitno sposojenka, ki je priromala svoje dni čez Sotlo« (30. 5.), čeprav navaja množico primerov te rabe in dodaja, da bi jih bilo mogoče »nizati v neskončnost«, kajti »avtor, ki v podobnih zvezah sploh še zapiše domačo besedo, je bela vrana« (30. 5.). Jezikoslovec bi razširjenost te rabe sprejel kot gotovo dejstvo in ugotovil, da imata *izven* in *zunaj* precej natančno določeno mesto v našem besedišču. V zvezah *izven nevarnosti*, *izven dvoma* ipd. danes ni mogoče brez nasilja uporabiti *zunaj*, in nihče razen J. Gradišnika ne živi v strahu, da bomo lepega dne brali stavek, ki ga je v svarilo rojakom sam skonstruiral: »Izven pred hišo stoji konj.« J. Gradišnik je očividno prezrl, da je *zunaj* lahko predlog ali prislov, *izven* pa samo predlog. Zato *zunaj* kot predlog lahko odstopa svoje mesto predlogu *izven*, kot prislov ga pa ne more.

Da bi podkrepil »nepravilnost« predloga *izven*, pravi J. Gradišnik, da ni slovenske pokrajine, v kateri bi se namesto *zunaj* govorilo *izven*. Tak argument, tudi če je sicer točen, v jezikoslovju nič ne pomeni, saj ima vsak knjižni jezik vsaj tri četrtine takih besed. To ve vsak bralec *Slovenščine za Slovence* in verjetno tudi J. Gradišnik. Zato ga tudi nič ne moti, da ne bi npr. stalno pisal besede *časnik*, četudi ni slovenske pokrajine, v kateri bi se namesto tega ne govorilo

časopis. In pri tem je časniki izrazito papirnata beseda. Zakaj tako dosledna nedoslednost?

Isto, kar smo rekli za *zunaj* in *izven*, velja tudi za *ostali* in *drugi*. V sestavku *Kje pa so ostali vsi ostali?* (27. 6.) se J. Gradišnik čustveno opredeli do besede *ostali*, nazivajoč jo pritepenko, ki je »zasedla široko območje in skoraj povsem izrinila domačo besedo.« Našel jo je v Pleteršniku in celo Brezniku se je nekajkrat zapisala, danes pa jo najde pri vseh, od mladega fanta v *Tribuni*, političnega delavca, slavista in kulturnega delavca, odbora Združenja slavistov, do mladega slovenskega kritika. Množinska oblika *ostali* se torej splošno rabi, vendar to J. Gradišnika ne omehča, ker pravi: »Največkrat pa ni prav nobenega razloga, da bi namesto ljudskega 'drugi' pisali 'ostali', ko nič ne 'ostaja'.« In vendar stavka *ves (pre)ostali čas sem porabil za branje* ni mogoče povedati z »ljudskim« *drugi*. Ta pomen preostalosti se je prenesel tudi v množino, ker je *drugi* včasih premalo jasen. Npr. v stavku slavista in kulturnega delavca, ki ga citira J. Gradišnik kot zgled napačne rabe: »Podobna vprašanja se odpirajo tudi za ostale kulturne ustanove.« V taki formulaciji ni nobenega dvoma, da so mišljene vse ostale ustanove, če pa bi po Gradišnikovem nasvetu (povzel ga je po SP) rekli *druge ustanove*, ne bi bilo jasno, ali so to vse ali samo nekatere ustanove. To ve vsak Slovenec. Za nedvoumno sporazumevanje sta nam torej potrebna oba izraza. Če J. Gradišnik kljub temu misli, da »kdor piše tako, nam siromaši jezik«, je obogatil jezikoslovje še za spoznanje, kaj je siromašenje jezika.

Prav tako sta v knjižni slovenščini splošno rabljeni besedi *ozračje* in *vzdušje*. Prvo rabimo v konkretnem (meteorološkem) in (redkeje) v prenesenem pomenu, drugo pa samo v prenesenem, npr. *tovariško vzdušje*, *moreče vzdušje*. Na Gradišnikov nasvet (24. 19.), povzet po SP, naj bi *vzdušje*, ki ga imajo nekateri drugi slovanski jeziki, odpravili in morda kakor J. Gradišnik rajši pisali *atmosfera* (prim. Nova obzorja 1954, 242: »... je avtor znal ustvariti močno atmosfero«.

V sestavku 8. 8. je J. Gradišnik zapisal po našem mnenju dobro misel: »Resnično učinkovito more biti le strnjeno obravnavanje širših vprašanj, kjer je mogoče predočiti kako (napačno) rabo s številnimi zgledi in hkrati prepričljivo dokazati, zakaj jo imamo za napačno ali neustrezno.« Že doslej obravnavani primeri kažejo, da J. Gradišnik te in takih izjav ne jemlje preveč dobesedno. In tako beremo npr. tudi tole: »Opozoril pa bi rad predvsem na nekaj, kar je po vsem videzu znano le redkim pišočim Slovencem: da Slovenski pravopis namesto glagola 'zaključiti' svetuje kot boljša 'končati' ali 'skleniti', medtem ko je dal 'zaključku' sploh ničlo; namesto tega naj pišemo 'konec' ali 'sklep' (5. 9.). Zdi se, da ima s prepovedjo v SP nepravilnost glagola *zaključiti* in samostalnika *zaključek* za dokazano in nevednost pišočega slovenskega naroda — kot že neštetokrat v *Slovenščini za Slovence* — za vnovič potrjeno. Slovenci so kakor po tihem dogovoru — kot že v nešteto primerih — razbremenili pomensko preobloženost glagola *skleniti*, ki lahko pomeni odločiti se, končati, strniti, pogoditi se in še kopico raznih odtenkov, ter zlasti za dokončanje dejanja, manj pa v nekaterih drugih pomenih, začeli uporabljati *zaključek*, *zaključiti*. Iz Pleteršnika vemo, da so tako pisale že Bleiweisove Novice in tudi Levstik. In kako naj rečemo *zaključeni družbi*? Ker si pri *Delu* ženejo k srcu Gradišnikova opozorila, so po vrnitvi Tita iz Bolgarije z debelimi črkami napisali: »Uspešno sklenjen obisk v sosednji Bolgariji« (28. 9.) in ob drugi priliki: »Novinar ... je sklenil eno svojih poročil z besedami ...« (26. 10.), pa spet v naslovu »Sklepni nastop štu-

dentov glasbe«. (20. 11.). Ali ne bi bilo koristneje, ko bi si pri *Delu* raje zapomnili Gradišnikov stavek iz njegovih prvih razmišljanj, ko pravi, da je tistim, ki so »jeziku vsiljevali kake svoje poglede, ki niso imeli podlage v jeziku ... ponavadi kmalu spodletelo, ker so pač zidali v pesek«? (28. 2.)

Čim dalje beremo Gradišnikove sestavke, tem bolj nas prepričuje, da je razhajanje teorije in prakse pri njem pravilo, ne izjema. Vzemimo še en primer, ki bo tudi drugače ilustrativen za jezikoslovje Gradišnikove šole. V članku 7. 3. pravi: »Razsoden človek ne more reči: ‚Govorili in pisali bomo tako, kakor smo zmerom govorili in pisali.‘« Kaj naj si potemtakem mislimo o njegovi razsodnosti, če kmalu nato govori takole: »Če trdimo, da je kaka raba napačna, jo moramo dokazati z zgledi, da si jo bodo mogli bralci primerjati s *pravilno rabo*, kot jo poznajo od prej« (podčrtal T. K.; 23. 5.). Prav to, česar »razsoden človek ne more reči« tudi po našem mnenju, namreč, da bi bila nekdanja raba merilo pravilnosti v današnjem jeziku, je najpogostejše izhodišče Gradišnikovega ocenjevanja v jezikovnem dogajanju. Gornji citat (23. 5.) smo vzeli iz članka z naslovom *Med dvema možnostima*. V njem obsodi obliko *možnostima*, navede nekaj primerov takega pisanja iz zadnjega časa in doda, da bi jih našli »tudi pri številnih drugih avtorjih«. Ker sam zahteva v prej citiranem stavku, da je treba napačno rabo dokazati, potem seveda čakamo, da bo to storil. Vendar nas tudi tokrat razočara. Povedal nam je samo to, da začenjamo »neko upravičeno razločevanje pozabljati«, in to nekajkrat ponovil, zamolčal pa nam je, s čim je bilo to razločevanje (med tipom *nisel* in *nit*) upravičeno. Ob primeru pisanja *skrajnostima* pa je pribil: »Prav bi bilo ‚z dvema skrajnostma.‘« Nič več. Zanimivo pri stvari je tudi to, da je o tem problemu komaj dober mesec pred tem razpravljal B. Urbančič (JiS 1965, št. 2—3) in prišel do drugačnega zaključka. Na osnovi izpiskov in anketiranja posameznikov je najprej pokazal — kar bolj ali manj ve vsak slovenski izobraženec in tudi J. Gradišnik — da je za današnjo prakso značilna oblika D. I. du. *možnostima*. Vendar je v Urbančičevem članku, ki ga J. Gradišnik pač pozna, saj je izšel v strokovni reviji, še marsikaj drugega. Opozoril je, da imajo *-ima* tudi starejše slovnice od Kopitarjeve dalje, ter da je šele Sket leta 1879 uvedel dubleto, od Breznika dalje pa so slovničarji navajali samo *-ma*, torej kokošma, lastnostma, lučma, mišma, povestma, skrajnostma, smrtma itd., česar pa praksa ni nikdar osvojila. B. Urbančič je pokazal, da je bila ta končnica čista konstrukcija slovničarjev in da so jo pisali samo tisti redki, ki so mislili, da se morajo pokoravati slovnici. Odgovoril je na vprašanja, zakaj je v knjižni slovenščini živa samo oblika na *-ima* in kako je sploh mogla priti v slovnice oblika na *-ma*. Če J. Gradišnik še kljub temu apodiktčno trdi nasprotno, ne da bi za to navedel razloge, je opustil običajni postopek iskalcev znanstvene resnice. S tem pa je razkril še nekaj: da omalovažuje bralce *Dela*.

Znanstveno nevzdržni nazor, da je pravilno to, kar je starejše, je ena od značilnosti purizma in se kot rdeča nit vleče skozi vse Gradišnikovo pisanje. Ta nazor vključuje brezkompromisen odpor do izposojenk, kar smo že pokazali na nekaterih primerih, in seveda do tujk, ne glede na pomensko obogatitev, ki jo prinašajo jeziku. J. Gradišnika moti npr. beseda *ansambel*, za katero pravi, da je »povsem izrinila domače izraze ‚godba‘, ‚godci‘, ali kar bi se že dalo reči« (3. 10.). Vendar je odveč strah, da bi pisatelj, ki bi pisal o kmečki ohceti, zapisal *ansambel*, saj v to okolje ne spada. Tam bodo izrazi *godci*, *muzikantje* ipd. še vedno ostali. Toda ali nas ne bi posilil smeh, če bi v radiu zaslišali, da nam bodo igrali »Ljubljanski jazz godci« ali pa »dirigent Jože Privšek s svojimi godci«?

Ko pravi, da »poročilo o vžigalnih svečkah iz Tolmina brez potrebe govori o plasmaju« (»kar naj omogoči boljši plasma vžigalnih svečk na domačem trgu«), meni, »da bi bila čisto dosti domača ‚prodaja‘« (29. 8.). Vendar *plasma* in *prodaja* ni isto. *Plasma* pomeni več, namreč tudi uveljavljenje na trgu. Poleg tega se je utrdil tudi v športnem jeziku.

Podobno je s *tarifo*, namesto katere se zavzema J. Gradišnik za *cenik*. Vsakdo, ki ti besedi uporablja, ju tudi razlikuje. Pri *tarifnem sistemu* pa si tudi J. Gradišnik ni znal pomagati.

J. Gradišnik zatrjuje, da »jezikovna pravila navsezadnje niso nič večnega in včasih nas bo ravno stik z novimi prvinami poučil, da je bilo tako naše pravilo premalo utemeljeno ali pretogo, morda celo samovoljno.« (7. 3.). Žal se mnoga njegova praktična navodila razhajajo s to resnico. Nasprotuje jim tudi njegovo stalno pritoževanje nad neznanjem slovenščine. Npr.: »Ne bi hotel poploševati, zdi se mi pa, da za večino mlajšega rodu lahko rečemo, da prave slovenščine sploh ne pozna« (14. 2.); »Danes je na žalost tako, da je jezikovno neznanje med piščičimi Slovenci pravilo in znanje izjema« (12. 9.); »Škoda je le, da je med piščičimi pri nas danes vse preveč takih, ki jim ni v jeziku skoraj nič jasno, še tisto ne, česar bi se lahko naučili že v srednji šoli« (23. 5.); »to kaže, da je čut za pravilno rabo močno opešal« (21. 7.); »čut za besedni red je med Slovenci močno opešal«; »V novodobni slovenščini pa so mnogi izgubili občutek, kdaj kaže uporabiti eden in kdaj drugi način.« (21. 11.). Tako bi lahko naštevali še naprej.

To pritoževanje ni slučajno. Kadarkoli so se kje pojavljale puristične tendence, so njihovi nosilci žalovali za časi, ko se je baje še govoril lep jezik. Čim hitreje se jezik spreminja in razvija, tem več je v njem »nepravilnosti«, proti katerim se bore. Ker pa je uspeh takih prizadevanj navadno neznaten in le začasen, zgubljajo potrpljenje in čedalje bolj obtožujejo svoje nevedne sonarodnjake. Ko so po prvi svetovni vojni češki puristi podobno obtoževali Čehe, da ne znajo svojega jezika, je eden največjih čeških književnikov Ivan Olbracht v ostrem članku proti njim vprašal, kdo potemtakem sploh še zna češko, in odgovoril: »Pisatelji ne, učitelji ne, univerzitetni profesorji ne. Očitno je, da zna pravilno češčino le uredništvo Naše reči. Ampak ali je to še živ jezik, če ga zna le peščica ljudi? Ali je to še češčina? Če je, potem naj gre k vrugu! To je kvečjemu kak izumrli baltski jezik, kaka pruščina, ki jo zna dobro samo profesor Endzelin in z njim komaj še za silo kakih šest ljudi.« Brž nato so češki jezikoslovci s purizmom energično pometli. Mi najbrž še nismo tako daleč. Za zdaj, ko nas niti Gradišnikova *Slovenščina za Slovence* ni spreobrnila, naj bi — kot smo lahko brali v *Delu* — s posebnim društvom in posebnimi zakonskimi predpisi konzervirali slovenščino.

Gradišnikovim purističnim nazorom je treba pripisati tudi tole njegovo trditev: »Slovenci smo tako srečni, da imamo poleg ednine in množine tudi dvojino.« (20. 6.). Jezikoslovec ve, da se v jeziku nikoli nič ne zgubi, kar jezik potrebuje. Na silo oživljati oblike, ki gredo v pozabo, je zato nepotreben in tudi nehvaležen posel. Če pa že delimo narode na srečne in nesrečne, so srečnejši vsekakor tisti, ki s svojim jezikom lahko izrazijo prav vse, kar jim je za sporazumevanje potrebno. Tudi se doslej drugi evropski narodi, ki razen lužiške srbščine in litavščine nimajo dvojine, zaradi tega niso pritoževali. In kako je po tej logiki lahko srečna srbohrvaščina, ki ima aorist in imperfekt (a jih očitvidno v svojo nesrečo opušča), in kako je nesrečna slovenščina, ki jih nima! Kako srečni so jeziki, ki imajo sedem sklonov, in kako pomilovanja vredna je bolgar-

ščina, ki nima nobenega. Itd. Taki nazori, ki niso niti tako zelo osamljeni, pa so bili pri nas že konec prejšnjega stoletja takole zavrženi: »To premišljevanje bi utegnilo iztreziti one jezikoslovce polpretekle dobe, ki jih je mámilo le izobilje oblik in ki so se s pomilovanja vredno sentimentalnostjo ozirali na one baje silno srečne čase, ko so imeli indoevropski jeziki obilico oblik, množinskih sklonov in aoristov.« (Fr. Ilešič, Pravilnost našega jezika in »stara slovenščina«. LZ 1898, 675.)

Če bi hoteli polemizirati z vsem, kar je v Gradišnikovem pisanju jezikoslovno nevzdržnega, bi brez pretiravanja nastala cela knjiga. Tu smo se omejili na nekaj primerov, ki so bolj slučajno kakor pa načrtno izbrani, vendar upamo, da si je že ob njih mogoče ustvariti sodbo o vrednosti jezikoslovja in praktičnih napotkov v *Slovenščini za Slovence*. Pobijanje lastnih načel, napaberkovanih po jezikoslovni literaturi, ob vprašanih jezikovne prakse, je tipično za laika, kar J. Gradišnik tudi je. Ponavljamo, kar smo rekli že v začetku, da je J. Gradišnik ob marsikaterem zgledu resnično slabega pisanja dal boljšo formulacijo, vendar ga to še ne usposablja za jezikoslovca. Nasprotno, zaradi njegovih nazorov o jeziku je tudi njegov izraz često medel, tog, nepristen in nesodoben.

Zapiski, ocene in poročila

NEKAJ MISLI OB SPLOŠNEM TEHNIŠKEM SLOVARJU

Strokovno izrazoslovje zavzema danes v okviru knjižnega jezika pomembno mesto. To dejstvo je rezultat celotnega svetovnega razvojnega procesa in nikakor ni stvar samo enega ali pa nekoliko jezikov. Njegovo pomembnost določajo taki pojavi, kot so: hiter razvoj znanosti in tehnike in s tem v zvezi vsak dan novi in novi pojmi, ki morajo dobiti v jeziku ustrezno poimenovanje; mednarodni značaj znanosti in tehnike, ki se manifestira v mednarodnem sodelovanju znanstvenikov in razširjanju znanstvene literature kakor tudi v praktičnem izkoriščanju velikega dela znanstvenih izsledkov; množična komunikacijska sredstva nas vsak dan seznanjajo z novimi odkritji, pojmi; in ne nazadnje, politehnična in družbena prosveta ljudi se iz dneva v dan širi in poglablja.

V takih okoliščinah prehajajo v splošni besedni zaklad povprečnega uporabnika knjižnega jezika neprenehoma nove besede za pojme, ki so bili do nedavnega znani samo strokovnjakom. Tako morajo novejši slovarji knjižnih jezikov v čedalje večjem obsegu sprejemati tudi terminološke izraze.

Poleg tega ima strokovno izrazoslovje s splošnim besednim fondom še celo vrsto drugih stičnih mest; če omenim samo dve glavni, moram opozoriti na v bistvu ista besedotvorna in leksikalna izrazna sredstva, samo da je pri terminu en sam in natančno določen pomen, čeprav gre za besedo, ki ima v splošnem jeziku več pomenov in celo vrsto frazeoloških zvez; drugič, tudi terminologija se v vseh najvažnejših črtah sklada s sistemom knjižnega jezika.

Vendar tvori strokovni jezik zaradi svojih funkcijskih posebnosti in lastnosti, ki jih te posebnosti terjajo, posebno in zelo pomembno stilno plast knjižnega jezika. Tako so terminologija kot celota kakor tudi terminologije posameznih strok relativno samo-

* Splošni tehniški slovar. I. del A—O, II. del P—Ž. Sestavili člani Tehniške sekcije Terminološke komisije pri SAZU. Predsednik uredniškega odbora: univ. prof. ing. Albert Struna. Izdala in založila: Zveza inženirjev in tehnikov SR Slovenije — Nova proizvodnja v sodelovanju s Tehniško sekcijo Terminološke komisije SAZU. Ljubljana 1962, 1963.

stojne. Vsako tvori sistem terminov, ki mora ustrezati sistemu pojmov te stroke. V novejših razpravljanjih o terminoloških vprašanjih se o sistemskosti veliko govori in tudi vrednost novih terminov se velikokrat presoja po tem, kako se le-ti prilagajo celotnemu sistemu. Praksa je namreč dokazala, da se tisti termin, ki ne ustreza sistemu, težko uveljavi, če je pa že v rabi, ga pogosto zamenja ustreznejši sinonim.

Kakor ima razvoj znanosti, strok, tehnike in proizvodnje danes širok družbeni značaj, tako ima tudi skrb za sistemizacijo, normiranje, ustaljevanje in enotnost terminov danes družbeni pomen in spada povsod k skrbi za normalen razvoj znanosti, strok, tehnike in proizvodnje. Zato so praktično vse razvite in jezikovno zaključene politično teritorialne enote poskrbele za ustanove, ki imajo nalogo, da skrbne za sodelovanje in za reševanje aktualnih vprašanj na tem področju in da tudi teoretično proučujejo terminološka vprašanja. To so ponavadi razne komisije, sestavljene predvsem iz številnih strokovnjakov, specialistov za posamezna področja, in jezikovnih svetovalcev, ki skrbne za jezikovno pravilnost terminov. Te komisije zbirajo gradivo; ustvarjajo manjkajoče termine; poimenujejo nove pojme; določajo nevtralni termin, kadar imajo na izbiro več sinonimov; skrbijo za sistemskost terminov na posameznih področjih; sodelujejo pri raznih publikacijah ali pa jih same izdajajo in z njimi pomagajo normirati terminologijo; večinoma opravljajo tudi svetovalno službo. Ker imajo vsi ti problemi v precejšnji meri mednaroden značaj, obstaja tudi vrsta mednarodnih organizacij, ki skrbne za koordinacijo med narodi pri terminološkem delu.

Pri nas skrbi od leta 1947 za terminološka vprašanja Terminološka komisija pri SAZU, ki jo sestavlja več sekcij, v sodelovanju z vrsto strokovnih združenj in ustanov. To delo je rodilo že več pomembnih sadov.

Te uvodne opombe so bile potrebne zato, da bi v jasnejši luči izstopila problematika slovarja in da bi bile razumljivejše nekatere naloge, ki v sedanjem času čakajo naše terminologe in jezikoslovce.

Prav gotovo je STS po svoji vsebini, obliki in ureditvi izraz tipične slovenske terminološke in jezikoslovne situacije. Na hitro lahko to trditev ilustriramo z dvema značilnima primeroma: slovarji takega tipa, kot je STS, so po svetu razmeroma redki, večja jezikovna ozemlja pa jih skoraj ne poznajo; pri nas so bile želje in potrebe po takem slovarju relativno velike, čeprav jih tudi v nekaterih drugih jezikih ne manjka. Te potrebe so bile večje prav gotovo v precejšnji meri zaradi pomanjkanja drugih pripomočkov, kjer bi se človek lahko informiral o posameznih terminih.

Po svetu so veliko pogostejši enciklopedični slovarji posameznih strok ali pa tudi več sorodnih področij skupaj. Vsak dan je več tako imenovanih prevajalnih slovarjev, dvojezičnih ali večjezičnih. V novejšem času so čedalje bolj priljubljeni terminološki slovarji, ki imajo poleg domačega termina in definicije še termine nekaterih bližnjih in svetovnih jezikov; tak je npr. *Slovenski elektrotehniški slovar*, ki ga je opazila tudi tuja terminološka teorija.

Na rob uvodne opombe o nedvomni zmogljivosti slovenskega jezika za znanstvene namene bi rad pripomnil tole: na sedanji razvojni stopnji našega jezika se da — kakor v drugih jezikih — izraziti vse, kar prinaša življenje, in je bilo to že tudi dokazano, zato je odveč to ponavljati. Danes je pomembno drugo vprašanje, ki je v tesni zvezi z razvirstostjo jezika. Poleg že izkoriščenih izraznih možnosti ima jezik še neizčrpno potencialno bogastvo za ustvarjanje novih pojmov in novih pomenskih nians. Na določenem področju se lahko v knjižnem jeziku izraža normalno samo tisti, ki to stilno plast pozna in obvlada. Tudi pri tvorbi terminov mora avtor poznati jezikovna sredstva, ki jih ima jezik v tej stilni plasti na razpolago; če jih ne pozna, mu nobena razvitost nič ne pomaga. Zato je v današnjem času tako aktualno temeljito poznanje knjižnega jezika, predvsem stilne diferenciacije in razvojnih možnosti in tendenc. Pri tem mislim na potrebo po obvladovanju celotne problematike knjižnega jezika, kolikor jo je mogoče v določenem času odkriti, in na medsebojno vzročno povezanost teh problemov, po eni strani med seboj, po drugi strani pa s problemi, ki imajo svoj izvor izven jezika, v družbi.

Po številu terminov je STS zelo obsežen, saj obsegata knjigi skupaj 1265 strani slovarskega teksta. Koliko je približno terminov, se zaradi posebne ureditve slovarja niti ne da izračunati. Vsekakor je to do sedaj naš daleč najobsežnejši strokovni jezikovni slovar. Kot zbirka vsega osnovnega tehničnega besedišča ima nalogo, da služi strokovnjakom v praksi in pri teoretičnem delu, da normira strokovno izrazoslovje in da postane izhodišče za nadaljnje delo.

Gesla so razporejena po abecednem redu. Izvedenke iz glavne besede tej običajno sledijo kot podgesla. Tako ima npr. geslo *glina* tale podgesla: *glinov*, *glinovec*, *glinovina*, *glinast*, *glinovat*, *glinenci*, *glinica*, *glinišče*. Geslu oz. podgeslu, ki je opremljeno z nagla-

som, sledijo najvažnejša slovnična opozorila; pri samostalnikih obrazilo drugega sklona in spol, pri pridevniki obrazil oblik ženskega in srednjega spola, pri glagolih pa prva oseba ednine. Vsemu temu sledi kvalifikator, če ima geslo terminološko razlago; pred orientacijskimi razlagami običajno ni kvalifikatorjev. Za vsem tem so razporejeni termini praviloma po abecedi, če jih ne združujejo drugače kvalifikatorji ali pa pomensko močnejši sinonimi. Vsi termini niso kvalificirani, posebno če imajo podoben pomen v več strokah. Veliko terminov tudi nima samostojnih razlag, predvsem takrat, kadar je približen pomenski obseg pojma razviden že iz splošne razlage ali pa iz samega termina. Veliko besed je uvrščenih med podgesla ali pa tudi med gesla brez vsakega pomenkega in terminološkega dodatka. To so v glavnem tiste besede, ki služijo kot termin ali pa kot sestavni del terminov v več strokah, vendar njihov pomen nima v teh sistemih osrednjega mesta, ampak se močno enači s pomeni v splošni rabi teh besed.

Te in tudi že prej naštetе lastnosti slovarja nas utrjujejo v prepričanju, da je kot celota zamišljen predvsem kot jezikovni pripomoček, v glavnem za tiste, ki v znanstvenih razpravah rabijo tehnične izraze, in za terminološke delavce, ki jim z zbranimi termini s širokega področja lahko pri delu močno pomaga. Tako je STS s takšno ureditvijo in obdelavo ustregel samo nekaterim potrebam, druge, ki so bolj stvarnega, pojmovnega značaja, in ki zadevajo rabo terminov v raznih ustanovah, podjetjih, redakcijah itd., je pa prepustil, da jih rešijo specialno urejene terminološke zbirke posameznih strok.

Kot vse po namenu jezikovne terminološke zbirke ima tudi ta slovar normativni značaj. Normativnost se naslanja v glavnem na SP. S pomočjo grafičnih znakov ^o in * označuje izraze, ki so »nedovoljeni za knjižni jezik« in izraze, ki so »pogojno dovoljeni za knjižni jezik«, to se pravi, da se smejo rabiti samo v določenih stilih plasteh.

Takšna opozorila pričajo, da je stilna diferenciacija našega jezika sestavljalcem teh priročnikov neznano dejstvo. Če gre za izrazito terminološki slovar, lahko tisti izrazi, ki niso knjižni, odpadejo. Vsak jezik ima takih besed ogromno in se nihče ne razburja, če jih pusti ob strani, ako ima za tisti pojem v knjižnem jeziku dobro nevtralno besedo. To so ponavadi izposojenke, ki v svoji današnji obliki niso podobne ne mednarodnim terminom niti ne ustrezajo terminološkim sistemom določenih strok. Če se pojavljajo v literaturi, nosijo zmeraj stilno označenost. Take stvari mora obdelati slovar knjižnega jezika. Če je *vodnjak* nevtralni izraz za *šterno* (označena z zvezdico), naj *šterna* odpade, ker beseda ni strokovna, lahko pa opravlja svojo funkcijo v kakem drugem stilu knjižnega jezika.

Večji problem in bolj preganjane so besede, ki so označene s krožcem. Verjetno se še kar naprej držijo, ker jih preganjajo skoraj vsi jezikovni priročniki. Pri nekaterih tipih teh besed bo verjetno treba odstopiti od stališča SP, ker se da zagovarjati tudi nasprotno stališče, posebno kjer se take tvorbe po analogiji kar same vpletajo v sisteme, npr. tako imenovane hibridne tvorbe in nekatere sestavljenke s preponami. Vendar je tudi med temi izrazi cela vrsta neknjižnih besed, za katere velja isto kot za *šterno*, namreč, da bi jih v takem slovarju lahko izpustili, ker v knjižnem jeziku verjetno niti nimajo veljave sinonimov, npr. proba (poskus). Vendar zahtevajo vsi ti problemi posebnih študij in jih ni moči rešiti v takemle sestavku.

Zgradba gesel je nekoliko nepregledna. Večja gesla so zelo zgoščena; na razmehroma majhen prostor pride preveč grafičnih znakov, kazalk in podobnega. Abecedni red je včasih, posebno kadar je veliko kazalk in sinonimov, premalo izrazit.

Poseben problem predstavljajo sinonimi. Teh je v tehničnem izrazoslovju, kot lahko razberemo iz slovarja, včasih zelo veliko. Nekateri so normalni in imajo svojo ustaljeno funkcijo. To so predvsem splošno znane domače besede za mednarodne termine; ene rabimo predvsem v poljudnem pisanju, druge pa v strokovnem. Pogosto imamo poleg natančnejšega in daljšega sestavljenega termina tudi krajši termin, ki lahko v določenih okoliščinah opravlja vse funkcije daljšega, predvsem v praksi, pri vsakdanjem delu. Drugačna pa je stvar, kadar je v jeziku več po tvorbi podobnih terminov, ki se razlikujejo samo po motivaciji ali pa so le oblikovne variante. Tako imamo za »kovine, ki ne vsebujejo železa«, tele termine: *barvaste*, *barvne*, *pisane*, *nečrne*, *neželezne kovine*. Če pogledaš na vseh mestih, ugotoviš, da slovar priporoča kot najboljši termin *barvaste kovine*, pogojno dovoljuje *barvne*, *pisane* in *neželezne kovine*, o *nečrnih kovinah* ne sodi nič, vendar če odsvetuje zvezo *črne kovine* v prid *železnih kovin*, mislim, da tudi *nečrnih* ne priporoča. Odločanje o izbiri najbolj ustrezne variante med sinonimi mora biti zmerom oprto na sistem določene terminologije. Vsako drugo poseganje bi lahko stvar samo zapletlo. Pri takihle odsvetovanih terminih vidimo, za kako različne funkcije služi slovarju zvezdica. Sicer pa pustimo problem terminoloških sinonimov za zdaj odprt. Poudaril bi le potrebo po posebni študiji, v kateri bi jih avtor osvetlil na

osnovi analize vzrokov, zaradi katerih so prišli v terminologijo, in pojasnil, in kakšno funkcijo opravljajo.

Razlage so predvsem dvoje: orientacijske in terminološke. Orientacijske povedo, v kakšnih pomenih se lahko beseda rabi. Včasih določajo pomensko širino v okviru stroke, večkrat pa samo na splošno. Terminološke razlage najdemo samo pri tistih terminih, ki jih je treba z razlago ločiti od drugih, in kadar ni mogoče sklepati na pomen iz splošne razlage in iz termina samega. Pri oblikah razlag pogrešamo večje enotnosti; pričakovali bi namreč, da se posamezne kategorije terminov podobno oziroma enako razlagajo.

Čeprav je to splošni slovar, menim, da vseeno premalo izstopajo značilnosti termina v primerjavi z besedami iz splošnega besednega zaklada. Predvsem merim na take lastnosti, kot so: natančna pomenska opredeljenost termina v sistemu določene terminologije; enopomenskost v sistemu (samo poredkoma imajo termini več pomenov, to je predvsem pri izrazih, kjer se že uveljavljajo semantični prehodi splošnega knjižnega jezika); točnost ipd.

V takile slovarski ureditvi po mojem premalo izstopajo tudi sestavljeni termini, ker so preveč vezani na osnovno besedo. Tako ostane problematika teh terminov, ki jih je iz dneva v dan več, nekoliko zakrita ali pa vsaj neizrazita. Tudi skrajšani termini v taki ureditvi ne pokažejo pravega mesta.

Strokovne kvalitete, ki jih morajo imeti sistemsko urejene terminologije, v tem slovarju ne pridejo do izraza, ker je sestavljen po abecednem principu. S tem so posamezni termini izolirani, odtrgani od svojega sistema, in jih ni mogoče — vsaj brez večjih težav in analiz — presoјati v okviru sistema posameznih terminologij.

Tako sem skušal naštetii nekaj — po mojem mnenju — slabših strani slovarja z namenom, da bi sestavljalce vzpodbudil k poglobljenemu delu tudi v teh smereh. Tudi pri leksikografsko veliko bolj gojenih jezikih, kot je naš, spremljajo prva sintetična dela podobni pojavi. Njihovo odstranjevanje je zmeraj zvezano s prehajanjem leksikografskega dela v leksikološko obravnavanje določenega besednega zaklada. Prvi sintetični slovarji so ponavadi tudi šole leksikologov. Leksično gradivo predstavlja tako celovit in pomemben del jezikovne realnosti, da se ob njem človek sreča s celo vrsto osnovnih vprašanj knjižnega jezika.

Splošnemu tehniškemu slovarju moramo priznati vrsto kvalitet. Predvsem je tu velikanski besedni zaklad, katerega zbirka predstavlja za našo kulturo, jezikoslovje in družbo neprecenljivo vrednost, čeprav je v glavnem predvsem leksikografsko registriran.

Pomembno je to, da so sestavljalci STS ustvarili v novejšem času prvi enojezični slovar z razlagami. S tem pionirskim delom so prihranili drugim, predvsem pa *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* celo vrsto iskanj, poskusov, in tako drugim delavcem vsaj posredno postregli z nekaterimi spoznanji, izkušnjami, ki jih iz slovarja izšolani bralec lahko izlušči.

Delo za slovar je bilo razmeroma dobro pripravljeno, saj je bil temu vprašanju med drugim posvečen leta 1960 tudi cel simpozij, ki so se ga udeležili številni strokovnjaki. Ta simpozij je podal veliko pomembnih ugotovitev in predlogov, ki lahko obogatijo delo v prihodnjem obdobju. Od teh vzpodbud je STS izčrpal predvsem predloge za zbiranje terminov, in s svojim izidom ustregel splošni ugotovitvi, da je tak slovar v sedanjih fazi naše terminologije potreben. Težav in vrzeli, ki so jih na simpoziju razložili nekateri predstavniki posameznih strok (npr. v nekaterih panogah obrtništva in v industriji, ki se je pri nas razvila v novejšem času na osnovi starejše obrtniške tradicije), tudi ta slovar ni odpravil, kot povedo avtorji v uvodu. Po tej avtorski opombi in po pregledu vsebine lahko sklepamo, da je prišlo v slovar predvsem tisto, kar je že sprejeto, in le razmeroma malo novih predlogov. To nalaga terminologom posameznih področij obveznost, da po pojmovnem sistemu strok izpopolnijo tudi terminološke sisteme.

Za zaključek lahko ugotovimo, da gre veliko kritiziranih strani slovarja na račun slabo razvite domače leksikološke in leksikografske teorije in sploh proučevanja knjižnega jezika. Tako so se sestavljalci morali večkrat zanesti na občutek, kjer bi se sicer lahko naslonili na tako literaturo.

Iz vsega povedanega lahko naredimo za jezikoslovca in terminologa nekaj pomembnejših zaključkov, ki presejajo ocenjevanje tega slovarja.

Lahko bi proučevali zgodovino slovenske terminologije. Medtem ko se z njenim zunanjim tokom lahko seznanimo na več mestih v različnih knjigah in revijah, je njen notranji razvoj — če odštejemo nekaj splošnejših ocen o posameznih obdobjih — še precej nejasen. Na sintezo bomo lahko mislili šele potem, ko bodo spisane vsaj manjše monografije o funkcijskem razširjanju našega jezika v raznih obdobjih in na razna

področja (npr. v obrti, industriji, šolstvu, upravi itd.). Osvetlitve s teh strani bi v marsičem dopolnile zgodovino slovenskega knjižnega jezika.

Vendar mislim, da so glavne naloge teoretičnega proučevanja naše terminologije v sodobnosti. Potrebovali bi študije o mestu terminologije v sodobnem knjižnem jeziku in o osnovnih lastnostih terminov in pa posameznih strokovnih terminologij.

Pogrešamo razprav o možnostih in sredstvih jezika za tvorbo novih izrazov in terminov. S tem merim na posebno proučitev potencialnega izraznega bogastva, ki je v jeziku, in na praktična navodila na osnovi analize že obstoječih terminov, oz. terminološkega dela v zadnjih letih. Dalo bi se približno ugotoviti, za kakšne termine in v kakšnih okoliščinah je določena izrazna možnost najprikladnejša. Ljudje z izkušnjami bi lahko opozorili na celo vrsto faktorjev, ki vplivajo na izbiro besedotvornega sredstva za določen termin. Zato bi bilo potrebno ob študiju izraznih možnosti jezika proučiti tudi delovanje drugih okoliščin na izbiro termina. Pri tem delu bi se v znatni meri lahko opirali na besedotvorje splošnega jezika in tudi na tvorbo terminov v drugih slovanskih jezikih. V tej zvezi bi bila zanimiva kaka študija o odnosu naše terminologije do terminologij drugih jezikov, saj vemo, da so v celi vrsti terminoloških vprašanj v številnih jezikih poti enake ali pa zelo podobne, ker se pač po motivaciji novih poimenovanj večinoma naslanjajo na jezike, v katerih se tiska največ znanstvene in strokovne literature.

Bilo bi koristno, ko bi bila v kaki primerni obliki javnost še večkrat obveščena o terminološkem delu ali pa vsaj o nekaterih posebno zanimivih podrobnostih. Predvsem bi bilo pametno, da bi ljudje lahko čimprej izvedeli imena predmetov in delov posameznih strojev in priprav, ki jih uporabljajo vsak dan pri delu, doma ali npr. na izletih. To je sicer obrobni problem, vendar po svoje tudi pomemben za kulturo jezika. Z opisi včasih le s težavo dopoveš, kaj misliš. V tej zadevi bi lahko odigrale pomembnejšo vlogo trgovine z navodili v domačem jeziku in z napisi. Prav tako nižje šolstvo, kjer bi bilo po mojem treba čim sistematičneje poučevati tudi leksiko materinega jezika, ker je pač šola eden najpomembnejših faktorjev, ki seznanja človeka s svetom in njegovimi pojavi.

Zdi se, da je na tem področju še cela vrsta problemov, kjer ni enotnih mnenj, poleg tega pa tudi takih, ki se jih dosti ljudi ne zaveda, ter drobnih vprašanj, ki so tesno povezana z uspešnim terminološkim delom.

Ne bi bilo nepomembno razpravljanje o takih oblikah dela, po katerih bi čimprej zbrali, uredili in v taki ali drugačni obliki izdali terminologije posameznih področij in prešli na sprotno delo, ker se novi pojmi pojavljajo neprenehoma. Razumljivo je, da vseh teh del ne morejo opraviti ne sami terminologi in ne sami jezikoslovci, ampak je potrebno sodelovanje.

Za naše razmere bi bilo koristno proučiti, kako, po kakšnih poteh in kdaj prihajajo k nam novi pojmi, ki morajo dobiti poimenovanje, in razmeram prilagoditi tudi tvorbo novih terminov in izrazov.

Teoretične razprave o vseh teh problemih so potrebne zato, da bi se razširili razgledi, da bi se problemi reševali širše in da pri sintetičnem delu ne bi motila nerazčiščena ali pa premalo razčiščena teoretična vprašanja. Vrhu tega pa je javnost za vse te probleme močno zainteresirana in v raznih oblikah izraža željo, da poglobljeno spozna ta vprašanja.

France Novak

STANKO BUNC: SPOZNAVAJMO SLOVENSKI JEZIK (VII, VIII)

Osnovna naloga pouka slovenščine je ta, da usposablja učence za pravilno in tekoče pismeno ter ustno izražanje, jih seznanja z osnovnimi zakonitostmi materinščine, z najvažnejšimi deli iz ljudske in umetne književnosti, z nekaterimi značilnostmi iz literarne teorije, jih uči vrednotiti literarne umetnine in uporabljati v svoji nadaljnji rasti, ob tem pa razvija estetska in etična čustva, ljubezen do domovine in do delovnih ljudi ter oblikuje napreden pogled na svet. Pri jezikovnem pouku pa še posebej težimo zale, da ob upoštevanju otrokovega jezikovnega znanja in življenjske stvarnosti sintetično oblikujemo v učencih trden jezikovni čut, po analitični poti pa odpravljamo napake v pismenem in ustnem izobraževanju učencev. Vse naloge, ki jih ima jezikovni pouk v osnovni šoli, moremo uokviriti v dve osnovni in bistveni komponenti, v spoznavanje osnovnih zakonitosti jezika in v razvijanje učenčevega ustnega ter pismenega

izražanja, ki pa morata sloneti na pedagoških načelih in znanstvenih dosežkih modernega jezikoslovja, se skladati z novimi nazori o jeziku, ki je živa priča življenja, človeškega mišljenja in današnje dobe. Novi znanstveni izsledki in pojmovanje jezika kot živega organizma narekujejo tudi nove metode pri podajanju jezikovnega gradiva, in te pa se ne redko bistveno razlikujejo od naših že tradicionalnih. Ne gre nam toliko za preimenovanje stvari same, v večji meri gre za znanstveno prevrednotenje temeljnih razmiselnih razprav o jeziku in za upoštevanje najboljše iz naše tradicije, ker se »v svetlih, prozornih globinah ljudskega jezika ne izraža samo priroda rodne zemlje, ampak vsa zgodovina narodovega duhovnega življenja. Pokolenja naroda prehajajo drugo za drugim, toda rezultat življenja vsakega rodu v jeziku ostaja za dediščino potomcem...« (K. D. Ušinski). Ob tem moramo upoštevati tudi izreden pomen slovenskega jezikovnega pouka v osnovni šoli, ki je obvezna splošnoizobraževalna šola ter bi tako morala jezikovno izobraziti in jezikovno kultivirati najširše ljudske množice.

Seveda si sodobnega jezikoslovnega pouka ni mogoče predstavljati brez primernih sodobnih pripomočkov, knjižnice, učbenikov, magnetofona, gramofonskih plošč, diaskopa itd. Razveseljivo je dejstvo, da se je v zadnjih letih povečala skrb za sistematično gojenje slovenskega knjižnega jezika v osnovni šoli, in tako smo dobili med drugim tudi nekaj zares dobrih učbenikov: v letu 1962 *Spoznajmo slovenski jezik* za 4. razred in leta 1963 za 5. razred (oba je napisala Marija Jalen); lani smo dobili v roke jezikovno vadnico za sedmi in letos še za osmi razred (njun avtor je Stanko Bunc). Šele ko bo izšel učbenik za 6. razred (baje je tudi ta že v tisku), si bomo lahko ustvarili o njih zaokroženo sodbo in jih kot celoto pravilno ocenili, zlasti še zato, ker nas posebno zanima, kako bo realizirana snov za ta razred, ki pomeni hkrati začetek druge (višje) stopnje v osnovni šoli. (Pri tem imam v mislih peti razred kot prehodni razred. Razredni pouk se tu konča, v šestem ga zamenja predmetni, snov se pri vseh predmetih znatno razširi in v naslednjih letih problemsko pogloblja.)

Kljub temu je že zdaj mogoče izluščiti nekaj dejstev, ki se nanašajo na vse štiri učbenike kot celoto, če jih primerjamo s prejšnjimi in če upoštevamo nekatere novosti nove Toporišičeve slovnice, čeprav ta ne sodi več v okvir našega razmišljanja. Jalnova in Bunc izhajata iz trditve naših starejših slovničarjev, kakor so jih ti oblikovali za učence srednjih šol v Slovenski slovnici 1947. leta (v nekoliko izpopolnjenih izdajah še 1956. in 1964 leta*) in so jih drugi kasneje bolj ali manj posrečeno prenašali tudi v osnovno šolo. Njun odnos do jezika se vsaj v načelnih, izhodiščnih in temeljnih stališčih ujema z njihovimi pogledi na jezikovno znanost in z njihovimi metodami (do potankosti tega ob samih jezikovnih vadnicah ni mogoče ugotoviti, vendar nekatera dejstva tako mišljenje potrjujejo). Osnovnošolskemu otroku primerno sta uspešno in z izostrenim jezikovnim posluhom (zlasti Jalnova) razložila osnovne zakonitosti materinščine in jim pravila knjižnega jezika ob tekstih plastično približala. Sklepnih pravil pri stavku, stavčnih členih in besednih vrstah nista bistveno spreminjala, tudi razvrstitev jezikovnega gradiva je v glavnem taka, kot jo poznamo iz slovnice za srednjo šolo. Izvirnost v delih se kaže v smotnem povezovanju pravopisa, pravorečja in slovnice ter v povezanosti z drugimi predmeti. Največja vrednost vseh novih jezikovnih vadnic so vsekakor številne in raznovrstne vaje, ki so polne življenjskega soka in so na vse strani povezane z otrokovim življenjem (čustvovanjem in mišljenjem) ter izkušnjami. Po formalni in vsebinski strani pomenijo velik korak naprej od vseh dosedanjih jezikovnih učbenikov.

Od nekoliko splošnejšega uvodnega razmišljanja prehajamo na podrobnejšo razčlenitev jezikovnih vadnic za sedmi in osmi razred osnovne šole (njun avtor je, kot smo že povedali, Stanko Bunc).

Učni načrt predpisuje kot material pri jezikovnem pouku živ ustni govor in tekste z življenjsko vsebino, ki ne smejo biti ločeni od celotnega pouka materinščine in drugih predmetov. Tako moramo v sedmem razredu koncentrično razširjati in vertikalno poglobljati ter v glavnem končati snov o stavku, prostem in zloženem, stavčnih členih ter besednih vrstah. Vzporedno bi morali ob temeljnem gradivu ponoviti in utrditi pravorečno znanje iz prejšnjih let, seznaniti učence z narečjem, pogovornim in knjižnim jezikom ter odnosi med njima, pravorečnimi znamenji ter ob branju in analizah pravorečnih pojavov v prebranih tekstih sintetizirati osnovna pravorečna pravila. K temu lahko dodamo še pogostne stilistične vaje, zahtevnejše opazovalne, domišljajske, doživljajske in opazovalne spise, ki so vezani na razredno učno snov, opise in orise, načrte za pisanje življenjepisa, potopisa ter zapisnika. Učni načrt nam nalaga precejšnjo

* Glede zadnje izdaje prim. Toporišičevo kritiko v prejšnji številki Jis.

nalogo, hkrati pa ne nakazuje nobenih poti ali metod, kako vso to obširno snov razlirizirati primerno učenčevi razvojni stopnji.

Bunc se je lotil v svoji knjigi obdelave jezikovnega gradiva po istem zaporedju, kot ga ima učni načrt. Uvodnim Levstikovim besedam, »da je prva in poglavitna reč, kaj in kako se piše«, sledi ob tekstih in vajah ponavljanje o prostem stavku, stavčnih členih. Berilni sestavki so kratki, premišljeno izbrani in primerni za sistematično ponovitev snovi. Vaje se motivno ne povezujejo z osnovnimi teksti, služijo pa predvsem temu, da bi ob primerih jezikovno gradivo čim bolj ponovili in poglobili. Zdi se, kakor da ne gre avtorju toliko za to, da bi v tem razredu že obdelano snov o prostem stavku še s čim novim dopolnili, ampak mu je bolj za sistemizacijo jezikovnega gradiva, ki smo ga obravnavali v prejšnjih razredih, zlasti v šestem. Snov se vsebinsko in problemsko razširja šele ob zloženem stavku. Smiselno izbrane tekste, iz katerih smo prej razvijali po induktivni poti sklepna pravila, so zdaj zamenjali goli stavki, ki so sicer povsod številni, postavljeni pa so drug ob drugem brez prave notranje povezave. Učitelj bo vseeno lahko ob njih prikazal učencem notranji red v jeziku, le da jezik ni zmeraj tako enostaven in v vsakem primeru jase, kot se zdi iz primerov. Tak način je delno razumljiv, ker se snov občutno širi in bi rabili le preveč gradiva, po drugi strani pa se moramo zavedati, da smo s tem jezikovne pojave iztrgali iz naravnega življenjskega okolja. Pri taki metodi se moramo zlasti varovati, da ne bi zašli v naštevaje golih dejstev in teoretiziranje. Bunc se je skušal temu izogniti z raznovrstnimi vajami, ki pomanjkljiv tekst smiselno dopolnjujejo. Snov razvija zelo pregledno, na koncu logično zaokroženega poglavja pogloblja sklepe z bogatimi vajami, ki niso enostavne in silijo učenca k razmišljanju. Tako sledijo domiselni primeri pri obravnavi priredja in nato spet novi ob podredu (str. 16 in 33). Avtor pogosto opozarja na ločila v zloženem stavku in na težje primere ob dopolnjevanju, pojasnjevanju ter utemeljevanju upravičenosti rabe veznikov, zaimkov, prislovov itd. Ob razlaganju odvisnikov je pazil tudi na vizualno dojetanje pri učencih, zato je razlago dopolnil z grafičnimi primeri, ki sistematično samo koristijo. Snov o stavku (prostem in zloženem) sklene z razpredelnico in grafično ponazoritvijo stavčne strukture, obogati pa še z zapleteno, vendar domiselno vajo (str. 36).

Samostojen del v jezikovni vadnici sestavlja oblikoslovje; druga za drugo se vrstijo besedne vrste v svojih najrazličnejši oblikah. Pri glagolu je podrobneje razloženo prehajanje glagolskega dejanja, nakloni, načini, raba časov (dovršni sedanjik za prihodnost, dramatični sedanjik za preteklost), neosebne glagolske oblike in njihova raba v stavku, nedoločnik v vlogi predmeta in prilastka, vzporedno s tem pa raba vejice.

Ob novem tekstu in vajah je nato na vrsti ponovitev o samostalniku kot pojmu, razdelitev imen na lastna, občna, skupna in snovna, spol pri samostalniku, število, sklanjatve ter raba.

Na podoben način so obdelane ob vajah in sestavkih še ostale besedne vrste, pridevnik, zaimek, števniki, prislov in predlog, tako kot to zahteva učni načrt za ta razred.

Najboljša stran Bunčeve jezikovne vadnice za sedmi razred je vsekakor nazorna in sistematična obdelava jezikovnega gradiva, zelo praktične vaje, dober posluh za razvojno stopnjo učencev, jasnost v oblikovanju sklepnih pravil, smiseln izbor literarnih in drugih tekstov ter zares odličen tisk in oprema. Avtor je posvetil največjo skrb slovničnemu pouku, obdelal pa je vse, kar predpisuje za ta razred učni načrt.

Razmišljanje pri razčlenjevanju dela odkriva tudi nekatere pomanjkljivosti, ki pa ne zmanjšujejo učeniku njegove vrednosti. Iskanje samostojne poti pri prenašanju trditev tradicionalne slovnice in pedagoških izkušenj na raven osnovnošolskega dojetanja je pomembna lastnost v obeh Bunčevih delih, vendar te še ni našel v polni meri. Avtor zasluži priznanje za trud in uspehe, moti pa nas uklenjenost in prevelika navezanost na metodo podajanja snovi, kakršno ima slovnica za srednje šole. Tako najdemo v jezikovni vadnici v mnogih poglavjih samo nove primere, ves ostali metodični postopek pa je prevzet. Prav tako se avtor ni mogel popolnoma izogniti precej splošnemu okviru, ki ga določa učni načrt; to se kaže v sami razvrstitvi jezikovnega gradiva, še posebno pa v tem, ko v nekaterih poglavjih pove samo tisto, kar vsebuje učni načrt, a bi bilo skoraj nujno, da bi nam razložil nekatere stvari temeljiteje. Ker je vadnica namenjena učenecem, bi moral v sedmem razredu še razširiti znanje ob stavčnih členih, sama vprašanja so le del tega.

Tako bi bilo koristno pri povedku vsaj mimogrede ponovno pojasniti vlogo povednega določila v stavku, pri osebk — kdaj stoji lahko osebka beseda v katerem drugem in ne prvem sklonu, kateri stavki so brez osebka itd. (Str. 6 in 7)

Pri glagolu manjkajo glavne misli o njegovi funkciji v staku, glagolskem vidu in spregatvah. Zelo skromno in samo informativno so obdelane sklanjatve pri samostalniku, primeri so skopi, nikjer ni nič povedanega o vsaj nekaterih posebnostih.

Zeleli bi si tudi skrbnejše povezanosti poglavij iz pravopisa in pravočrta s slovnimi (ločila so dobro obdelana povsod, kjer je bilo to primerno) in povezanosti še z drugimi predmeti.

V končni fazi je mogoča strnitev in ureditev v vseh prejšnjih razredih ob tekstih ter vajah pridobljenega znanja; tako v osmem razredu jezikovno snov samo še sistematično dopolnjujemo, poglobljamo in jo dvigamo v učenčevo zavest. Pri jezikovnem pouku sistematično ponovimo vse o stavku, stavčnih členih in besednih vrstah ter pravopisna pravila; novost je izpeljava besed, tvorba besednih vrst, besedne družine. Vzporedno s tem oblikujemo v učencu osnove dobrega sloga in odpravljamo pogoste napake; v povezavi z zgodovinskim poukom pa ga brez večjih podrobnosti seznanimo z razvojem slovenskega knjižnega jezika in njegovimi plastmi, s pogovornim jezikom in narečjem. Snov za osmi razred osnovne šole je zdaj prvič tako strnjeno obdelana v Bunčevi vadnici *Spoznnavajmo slovenski jezik VIII*.

V prvem daljšem poglavju je pregledno prikazan zgodovinski razvoj slovenskega jezika in njegovo mesto med drugimi indoevropskimi jeziki, zlasti med slovanskimi in južnoslovanskimi. Avtor si je izbral induktivno pot ter tako izhaja iz skupnega indoevropskega jezika; še prej pojasni pojma *materin jezik* — *tuj jezik*, nato spremlja preraščanje dialektov skupnega prajezika v samostojne indoevropske jezike in razvejanost slovanskih jezikov ter se nekoliko bolj pomudi pri jugoslovanskih. S primeri plastično pojasni njihovo jezikovno sorodstvo ter opomni na nekatere podrobnosti ter razlike med njimi. Pri slovenskem jeziku so obrazloženi pojmi (nekateri bolj jasno, drugi manj), kaj je *slovenski jezik*, vse oblike tega jezika: *knjižni govor*, *ljudski govor*, *narečje*, ter vzroki, ki so privedli do take narečne barvitosti na sorazmerno majhnem jezikovnem prostoru. Tako smo prišli do sodobnega *knjižnega jezika* in ob njem do *pogovornega jezika*. Vse razlage temeljnih pojmov so povezane tudi z zanimivimi primeri. V okviru tega članka se ni mogoče spuščati v jezikovna vprašanja, zato naj bo samo omenjeno, da današnja lingvistika razlaga nekatere teh pojmov drugače, o izoblikovanem pogovornem jeziku pa bi v slovenščini danes še ne mogli govoriti.

K prvemu poglavju bi pripomnili še to da bi bilo morda bolje, če bi se lotili obravnave po obratni poti ter začeli s slovenskim jezikom in njegovimi zvrstmi, temu dodali več smiselno zaokroženih tekstov (posebno pri narečjih naj bi našli otroci iz vsake pokrajine nekaj svojega), nadaljevali pa bi z nastankom in razvojem jezika. Tako zaporedje ima npr. J. Toporišič v svoji slovnici *Slovenski knjižni jezik I*, za osnovno šolo pa bi bilo to še bolj primerno, ker bi s tem izhajali od znanega k neznanemu.

Drugo poglavje nam govori, iz katerih sestavnih delov so besede (kaj je koren, pripona, obrazilo, osnova, predpona), kako izpeljujemo samostalnike, pridevnike, glagole, kako jih zlagamo; seznanja nas z besednim zakladom in življenjem besed, vse to ob primerih. Mislim, da so poleg ločil in velike začetnice to najtežja poglavja pri pouku slovenskega jezika v osnovni šoli.

Ves ostali del jezikovne vadnice je namenjen oblikovanju učenčevega sloga, ponašljanju pravopisa, pravorečja, stavka in besednih vrst ter analizi literarnih sestavkov. Tu gre res za samostojno delo ob tekstih. O izbiri sestavkov in o njih razvrstitvi se lahko izrazimo samo pohvalno, dobri so, zanimivi in primerni za ponovitev celotne snovi.

V tem delu je pokazal avtor veliko več samostojnosti ter izvirnosti, učni načrt je prerastel in ga v precejšnji meri dopolnil.

Jezikovni vadnici za sedmi in osmi razred osnovne šole sta pomembni novosti med našimi učbeniki in dober priročnik za jezikovno izobraževanje učencev.

Janez Mušič

V. JUGOSLOVANSKI SLAVISTIČNI KONGRES

Le redko se pokongresni zapiski spuščajo v analizo programa, še manj pa v primerjavo s programi prejšnjih kongresov. Tokrat pa je takšna primerjava potrebna, saj pokaže dvoje novosti, ki sta bistveno vplivali na potek celotnega kongresa. Zadostuje, da primerjamo program letošnjega kongresa s programom kongresa v Ohridu maja 1963. Ohridski program je dopuščal o vsaki temi več referatov, medtem ko je sarajevski ob enem osrednjem referatu združil več koreferatov, bodisi kot dopolnilo referatu ali pa kot polemiko z njim. Druga, pomembnejša novost sarajevskega kongresa pa je bila ta, da je delo kongresa potekalo enotno. Pri tem mislimo na prelom z že tradicionalno delitvijo na lingvistično in literarnozgodovinsko sekcijo. Kongresne teme so bile izbrane tako, da so s svojo problematiko družile vse slaviste ne glede na njihovo specializacijo. Bojazen, da bi tak skupni program utegnil negativno vplivati na potek kongresa, je bila neutemeljena. Še več. Dokler je nerešenih še vse polno mejnih problemov, ki terjajo sodelovanje literarnega zgodovinarja z lingvistom in obratno, je tako skupno delo celo nujno. Če pa pomislimo, da sestavljajo večino udeležencev kongresa profesorji srednjih šol, ki ne glede na svoje osebno zanimanje poučujejo v šolah književnost in jezik, nam je taka sestava programa še bolj razumljiva. Ob tem pa se pojavlja vprašanje organiziranja posvetovanj manjših skupin strokovnjakov, ki bi začeto delo nadaljevale.

Vprašanje periodizacije in problem določanja razmerja med posameznimi književnostmi (naj bo to razmerje med nacionalnimi književnostmi, med domačo in svetovno književnostjo, ali pa razmerje med slovanskimi književnostmi) sta bili temi, ki sta dajali obeležje vsemu literarnemu delu kongresa. Uvodni referat S. Nazečiča o problemih pri delu za zgodovino jugoslovanskih književnosti je pokazal potrebo po znanstveno pisani zgodovini naših književnosti. Tu je kongres pravzaprav nadaljeval delo, ki ga je decembra 1964 na simpoziju v Sarajevu začela skupina strokovnjakov. Referent je poročal o težavah, ki spremljajo priprave za to zgodovino. Te težave niso nove niti specifično naše, pojavljajo se vedno, kadar je treba pisati literarno zgodovino »nacionalno in kulturno tako komplicirane dežele, kot je naša«. Rešitev je le v kolektivnem delu, ki naj ob demokratičnem upoštevanju specifičnosti posameznih nacionalnih književnosti pokaže na njihove skupne črte, ki upravičujejo in zahtevajo skupno ime jugoslovanske književnosti. Le tako bo zasnovana zgodovina res znanstvena. Pri takem načinu dela odpadejo tudi vsi pomisleki, ali gre za zgodovino jugoslovanskih književnosti ali pa za zgodovino ene same, jugoslovanske književnosti. Če bo razvoj privedel do tega, da se bodo zabrisale specifičnosti, ki danes določujejo organizme, ki jih imenujemo slovenska, srbska, makedonska, hrvaška ali črnogorska književnost, bo to samo logična posledica dolgotrajnega sožitja sorodnih narodov in kot taka del procesa zblíževanja literatur, ki smo mu priča v svetovnem merilu. Dokler pa te književnosti obstajajo, dokler so še žive in tvorne, govorimo lahko le o jugoslovanskih književnostih oziroma o književnostih jugoslovanskih narodov.

Že sam naslov referata D. Živkovića »Teorijski nacrt za istorijskoknjiževnu periodizaciju« vzbuja določene pomisleke. Sprijaznili bi se morda lahko s poskusom teoretičnega načrta, vendar je verjetnost, da bi en sam človek (četudi znan literarni teoretik), lahko zadovoljivo rešil ta problem, le majhna. Nemogoče pa je sprejeti načrt sam. Živković uvaja s svojo stilno tipologijo, ki temelji na bipolarnosti, izrazit shematizem. Stilni kategoriji artizem in naturizem — v dinamiki menjavanja obeh vidi »pogonsko silo književnega razvoja« — sta mu odločilni pri določanju periodizacije. Ob tej tipologiji se poleg dvoma v upravičenost takšnega načina periodizacije sprašujemo, ali sploh ne grešimo, ko hočemo ta problem rešiti še pred pričetkom dela. Pomisliti je treba na to, da pogosto očitamo tradicionalnim periodizacijskim rezamam, da so na silo postavljene in neustrezne. Nove naj bodo vsaj boljše od teh, ne pa celo slabše. Vrsta takih in podobnih ugovorov je bila izrečena v koreferatih in v diskusiji. Značilno je, da koreferenti (B. Paternu, A. Flaker, S. Korač, B. Ristovski, S. Marković, G. Todorovski) večinoma niso polemizirali le z nekaterimi trditvami v referatu, ampak so nastopili proti sistemu samemu. Gradivo teh koreferatov je soliden temelj za vse nadaljnje delo. Med njimi bi omenila le koreferat B. Paternuja, ne morda iz nacionalnih razlogov, ampak zato, ker je v mnogočem bliže literarnoteoretičnemu konceptu, na katerem naj bi temeljila zgodovina jugoslovanskih književnosti, kot pa referat sam. Je realen prikaz stanja naše literarnozgodovinske vede, analiza njenih zmožnosti in možnosti. Je ne samo kritika Živkovićevega teoretičnega načrta, ampak tudi kritičen pretes sodobnih poskusov literarnozgodovinske periodizacije na Slovenskem. Ob soočenju ekstremov, ki ju predstavljata »čisto« teoretiziranje, ki se izgublja v abstraktne in spekulativne konstrukcije« na

eni, in »skrajno pomanjkljiva teoretična osnova, ki ne more iz linearnega historiografskega popisovanja literature«, na drugi strani, nakazuje kriterije za moderno literarno-zgodovinsko obravnavo. Pri tem naglašja potrebo po ponovni raziskavi in interpretaciji literarnozgodovinskega gradiva, ki bo rešila tudi problem periodizacije, in po izdelavi »trdnega« in »sodobnega« literarnoteoretičnega koncepta.

Drugo pomembno temo je v referatu »Mjesto svjetske književnosti u nastavi književnosti« obdelal Ivo Frangeš. Osnovna teza referata je, da se pouk književnosti ne sme zapirati v ozke nacionalne okvire, ampak da se mora naša književnost »predavati in doživljati kot logičen in neodtujljiv del svetovne književnosti«. Svetovna književnost naj bo dijaku posrednik, z njeno pomočjo naj spozna in vzljubi domačo književnost. (Ob tej trditvi se je v diskusiji izoblikovalo tudi nekaj nasprotnih mnenj.) S tem v zvezi je referent obravnaval tudi vprašanje strokovne usposobljenosti profesorjev za pouk svetovne književnosti. Analiziral je študij književnosti na univerzi, upoštevajoč zahteve, ki jih postavlja učni program za srednje šole. Ugotovitev, da univerza usposablja študente preležno za pouk jezika, medtem ko za pouk književnosti, ki je v srednji šoli glavni del pouka, ni primerno pripravljen, je postavljena glede na program zagrebške univerze. Programi naših univerz se namreč med seboj tako razlikujejo, da je o enotnem profilu diplomanta težko govoriti. Skupna je le ugotovitev, da študent na univerzi vse premalo spozna svetovno književnost. Lažje govorimo o zahtevah programov srednjih šol, čeprav je tudi tu mogoče najti precej razlik. Ti programi so večinoma prenatrpani s snovjo, ki ne povzroča težav le učencu, ampak pogosto tudi učitelju. Skupina profesorjev iz Makedonije je v svojem koreferatu očitala sestavljalcem programov eksperimentiranje in nepoznanje dejanskega stanja na šolah ter zmogljivosti dijakov. Slovenski koreferent J. Mahnič pa je prikazal možnosti, kako je ob danih pogojih mogoče dijaku čimbolj približati svetovno književnost. Poudaril je predvsem pomen interpretacije, s pomočjo katere razvijamo dijakovo sposobnost za estetsko dojemanje književnosti.

Predavanje R. Laliča o primerjalnem proučevanju slovanskih književnosti je prikaz razvoja te pri nas vse premalo upoštevane slavistične panoge. Misli, izrečene v referatu in diskusiji, pa bi zahtevale samostojno obdelavo, saj preraščajo informativni okvir tega članka.

Hermina Jug

SLOVENSKO VADA »VABA PRI RIBOLOVU«

V prejšnji številki se je v članek T. Korošca »Iz ribiške terminologije« vtihotapila neljuba pomota v opombi pod črto na strani 203. Beseda je prvič izpričana pri Hipolitu (ne pri Rogeriju) v prevodu Komenskega *Orbis pictus*. Že pri Dalmatinu pa najdemo izvedeno *vadnica* »der Lockvogel«, pri Vodniku pa tudi glagol *vaditi*, *vadim* »vabiti, nastavljeti vabo«.

Ko me je avtor pred objavo svojega članka vprašal za mnenje o tej pozabljeni slovenski besedi, ki so jo pred nekaj desetletji zaman poskušali znova uvesti v ribiško terminologijo, še nisem imel zbranih vseh primerov te zanimive besedne družine, ki se, kakor toliko drugih, znova pojavi šele na ruskem severu, v Novgorodu. Tam je *uvada* »vada, vaba« in *vaditъ*, *uvaditъ* »vabiti, nastavljeti vabo« poleg »preslepiti«. Pritrditi je treba Miklošiču, EW 373 in Vasmerju, REW I, 163, da gre za poseben pomenski odtenek enega izmed številnih slovanskih homonimov *vaditi*, za katere ni mogoče s popolno gotovostjo trditi, da so se vsi razvili iz istega korena. Ker sem pri zbiranju svojega gradiva prezrl rusko narečno sorodstvo s tem, navidezno samo slovenskim ribiškim terminom, sem nedavno na nekem predavanju z vso rezervo skušal slovenske besede razlagati drugače, kar na tem mestu preključujem.

F. Bezljaj

SLOVENSKO JEZIKOSLOVJE IN LITERARNA ZGODOVINA V LETU 1964

(Knjige in članki v revijah in zbornikih)

I. Splošno

- Brenk Kristina*: Mednarodna razstava zgodovinske in teoretične literature o mladinskem slovstvu. — Naši razgledi 1964, 302.
- Glazer Alenka*: Posvetovanje o mladinski književnosti s tematiko o NOB in ljudski revoluciji v Mariboru. — Borec 1964, 23-33.
- Golob Berta*: Interpretacija poezije. Sestavni del literarnoestetske vzgoje v osnovni šoli. — Jezik in slovstvo 1963/4, 131-136.
- Gradišnik Janez*: Poslanstvo slovenske knjige. — Nova obzorja 1964, 56-60.
Predavanje na plenumu Društva slovenskih književnikov 19. 10. 1963 v Mariboru.
- Kotnik Stanko in Franc Žagar*: Zapiska o jezikovni vzgoji in metodi jezikovnega pouka. — Jezik in slovstvo 1963/4, 82-85.
- Kramberger Marijan*: Improvizacije o problemu komunikativnosti. — Nova obzorja 1964, 423-426.
- Kreft Bratko*: Jezik in družba. Fragment. — Nova obzorja 1964, 16-25.
— O jugoslovanskem kriteriju. — Naši razgledi 1964, 52.
- Medved Mira*: Pouk literarne zgodovine na višji stopnji osnovne šole. — Jezik in slovstvo 1963/4, 136-139.
- Mikeln Miloš*: Materialni položaj slovenskega književnika. — Naši razgledi 1964, 374.
- Munda Jože*: Bibliografija Slovenske matice 1864-1964. Ljubljana 1964, 168+(IV).
— Slovensko jezikoslovje in literarna zgodovina v letu 1963. — Jezik in slovstvo 1963/4, 273-283.
- Pirjevec Dušan*: O vprašanju literarne kritike. — Sodobnost 1964, 1175-1182.
- Pogačnik Jože*: Nov prispevek k razsvetljenstvu. — Jezik in slovstvo 1963/4, 74-76.
O slavističnem kolokviju v Upsali 19.-21. 8. 1963: Idejna gibanja v drugi polovici XVIII. stoletja med Slovani, posebej o predavanju Iva Frangeša Idejna kretanja u južnoslavenskim književnostima XVIII stoljeća.
- Slovenska matica 1864-1964*. Ljubljana 1964, 446+(II).
Iz vsebine: France Bernik: Sto let kulturnega poslanstva. France Vodnik: Izvirna proza in dramatika. Božidar Borko: Prevodna književnost. France Koblar: Slovstvena zgodovina. Tine Logar: Jezikoslovje.
- Suhodolčan Leopold*: Stvarnost, domišljija in otroštvo. — Nova obzorja 1964, 462-465.
Referat o mladinski književnosti na Zmajevih igrah 1964 v Novem Sadu.
- (*Šega Drago*) D. Š.: Slovenski jezik in slovenska industrija. — Sodobnost 1964, 191-192.
- Vidmar Josip*: Misli. Izbral in uredil Jože Javoršek (Brejč). Ljubljana 1964, 202+(I) + priloga.
— (O slovenskem jeziku.) — Jezik in slovstvo 1963/4, 33-35.
- Vozlič Pavle*: Zaposlitev in položaj slavistov na šolah I. in II. stopnje. — Jezik in slovstvo 1963/4, 85-88.
- Zadravec Franc*: Socialni realizem in socialistični realizem. Ob razpravi sovjetske literarne zgodovinarke E. I. Rjabove. — Naši razgledi 1964, 112.
- Znanstveno-fantastična literatura*. — Naši razgledi 1964, 290-291.
Izjave so dali Ljubo Bavcon, Dušan Kralj, Jovita Podgornik, Martina Sircelj, Mitja Tavčar, Anka Vesel in Janko Vodopija.

II. Besedotvorje, etimologije, leksika

- Bezljaj Francè*: Hildegard Striedter-Temps »Deutsche Lehnwörter im Slovenischen. Ost-europa-Institut an der Freien Universität Berlin. Slavistische Veröffentlichungen, Band 27; Berlin 1963. — Jezik in slovstvo 1963/4, 191-193.
- Nekaj misli o etimologijah. — Jezik in slovstvo 1963/4, 121-125.
- Nemške izposojenke v slovenščini. — Dopisnik 1964, št. 10, str. 5.
- Bunc Stanko*: Tuške v slovenskem knjižnem jeziku. — Jezik in slovstvo 1963/4, 58-62.
- Gradišnik Janez in Branislav Grujić*: Slikovni besednjak francoski in slovenski. Ljubljana (1964), 505+8 prilog. (Tuji jeziki v besedi in sliki).
- Karlin Mirko*: Slovenska imena naših zdravilnih rastlin. Ljubljana 1964, 64.

- Korošec Tomo:** Ime Slovenec. Po seminarski nalogi priredil za tisk Francè Bezljaj. — Jezik in slovstvo 1963/4, 65—68, 126—127, 173—179.
- Miklošič Franc:** Die slavischen Monatsnamen. Wien 1867, 32.
Anastatičen ponatis 1964 v Ljubljani.
v Ljubljani.
- Mlinar Ivan:** Pripombe k tolmačenju nekaterih slovenskih krajevnih imen. — Celjski zbornik 1964, 251—256.
Razlaga imen Borovnica, Kompolje, Verzej, Radgona, Bizeljsko.
- Pretnar Janko:** Rusko-slovenski slovar. Druga izdaja. Priredil Franček Šafar. Ljubljana 1964, (VIII)+996+(III).
- Radinja Darko:** Nekaj problemov geomorfološke terminologije. — Geografski obzornik 1964, 19—21.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika.** Poskusni snopič. Uredili Anton Bajec, Mile Klopčič in France Tomšič s sodelovanjem Lina Legiša, Staneta Suhadolnika in Ivana Tominca. Ljubljana 1964, 20.
Ref.: M. Helcl, L. Janský, J. Machač, Z. Sochová, J. Zima, Jezik in slovstvo 1963/4, 254—262, 1965, 25, Franc Jakopin, ibid. 161—170; Breda Pogorelec, ibid. 232—242; redakcija SSKJ, ibid. 262—265; uredniški odbor, ibid. 208 + ovitek; France Novak, Sodobnost 1964, 467—470; Franc Jakopin, Naši razgledi 1964, 132—133.
- Splošni tehniški slovar.** II. del: P—Ž. Sestavili člani tehniške sekcije terminološke komisije pri SAZU. Predsednik uredniškega odbora Albert Struna. Ljubljana 1964, 683+(I).
Ref.: Janez Gradišnik, Naši razgledi 1964, 441.
- Stabej Jože:** Iz zgodovine slovenskih slovarjev. — Jezik in slovstvo 1963/4, 68—72.
- Sušnjak Lovro:** Šefert in Zminec. Toponomastična študija. — Loški razgledi 1964, 162—174.
- Skerlj Stanko, Radomir Aleksič in Vido Latkovič:** Slovensko-srbsko-hrvatski slovar. Beograd 1964, XLVIII+1304.
Ref.: Janez Gradišnik, Naši razgledi 1964, 398. Janko Jurančič, Jezik in slovstvo 1965, 26—29.
- Tomšič France:** Nemško-slovenski slovar. Ljubljana 1964, 989+(I).
- Železnikar Iva:** Terminološki slovar. — Urbanizem 1964, 48—52, 111—116.
Slovensko-angliško-francosko-italijansko-nemški.

III. Dialekti

- Logar Tine:** Zanimivosti iz slovenske dialektologije. — Jezik in slovstvo 1963/4, 44—47.
O samostalniku oko.
- Tominec Ivan:** Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar. Ljubljana 1964, 266.
(Dela SAZU, razred za filološke in literarne vede, 20, Inštitut za slovenski jezik, 9).
Ref.: Tine Logar, Naši razgledi 1964, 439; France Bezljaj, Jezik in slovstvo 1965, 101.

IV. Knjižni jezik, pravopis, pravorečje

- Andolšek Ivan:** Ob rob k našemu izražanju. — Sodobna pota 1964, 171—173.
- Bajec Anton:** Marginalije k bravcu. — Perspektive 1963/4, 766—768.
- Bajec Anton, Rudolf Kolarič in Mirko Rupel:** Slovenska slovnica. Druga popravljena izdaja. Ljubljana 1964, 329+(II).
- Bevk France:** Glosa o jeziku. — Jezik in slovstvo 1963/4, 36.
- Bezljaj France:** Blišč in beda slovenskega jezika. — Tovariš 1964, št. 5—14.
- Borko Božidar:** Glosa o pravopisu. — Jezik in slovstvo 1963/4, 185—186.
- Bunc Stanko:** Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za VII. razred osnovne šole. Ljubljana 1964, 98+(II).
— Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za VIII. razred osnovne šole. Ljubljana 1964, 94+(V)+priloga.
- Gradišnik Janez:** Jezikovni čut se spreminja. — Nova obzorja 1964, 132—135.
- Jakopin Franc:** K razvrstitvi moških samostalnikov na -r. — Jezik in slovstvo 1963/4, 53—57.
- Jalen Marija in Stane Mihelič:** Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za 4. razred osnovnih šol. Ljubljana 1962 (1964!), 156+(III).
Ref.: Janez Mušič, Jezik in slovstvo 1965, 105—108.
- Jesenovec France:** Govor slovenskega otroka. — Jezik in slovstvo 1963/4, 127—131.
- Kopčavar Ileana in Cene:** Jezikovna vadnica. Ljubljana 1964, 144.
- Mahnjič Mirko:** Razmišljanje o govorjenju na odru. — Gledališki list SNG Drama 1963/4, 204—207, 340—342, 372—374, 439—442; 1964/5, 97—98, 108—109, 185—186.
- Naglič Vladimir:** Brodar — ladjar. — Jezik in slovstvo 1963/4, 273.
- Novak France:** Najvažnejša stališča v pravopisni vojni. — Jezik in slovstvo 1963/4, 62—65.

- Toporišič Jože:** Stilska vrednost slovenskih knjižnih veznikov. — Radovi zavoda za slavensku filologiju 1964, 63—83.
- Urbančič Boris:** Besede z več pomeni in zahteva po jasnem izražanju. — Jezik in slovstvo 1963/4, 47—50.
- Naš novi Pravopis. — Jezik in slovstvo 1963/4, 103—118.
- Živ jezik je drevo, ki zmerom odganja. — Slovenski izseljenski koledar 1964, 126—132.

V. Književnost

- Antologija slovenačkog književnog eseja.** Sastavio Drago Šega. Prevela Jovanka Hrvčanin. Stihovi u prevodu Desanke Maksimović. Beograd 1964, 338+(II). Antologije jugoslovenske književnosti)
- Vsebina: Drago Šega: Predgovor. Matija Čop: Kranjska čbelica. Janez Trdina: Pretresanje slovenačkih pesnika. Fran Levstik: Objektivna kritika. Josip Stritar: Prešernove pesme. Fran Celestin: Josip Jurčič. Franc Levce: Sečanja na Josipa Jurčiča. Janko Kersnik: Balade i romanse. Ivan Prijatelj: Aleksandrov Josip Murn. Ivan Cankar: Sa dna. Oton Župančič: Ritam i metar. Vladimir Levstik: Misija reči. Izidor Cankar: Oton Župančič. Fran Albreht: Fran Levstik. France Koblar: Juš Kozak, Maske. Juš Kozak: Iz lutanja za lepoto. Ferdo Kozak: Alojz Gradnik, De profundis. Josip Vidmar: Župančičevo stvaranje. Božidar Borko: Alojzij Gradnik. Anton Slodnjak: O Stritarovoj stogodišnjici. Miran Jarc: Oton Župančič i naše vreme. France Vodnik: Uz pitanje savremenosti u umetnosti. Srečko Kosovel: O umetnosti. Božo Vodušek: Kult umetnika. Bratko Kreft: Književnost o selu i seljaku. Anton Ocvirk: Pisac i društvo. Lino Legiša: Igo Gruden. Peter Pajk: Misao i osećanje. Filip Kalan (Kumbatović): Dubito — ergo sum. Boris Zihri: Realizam Ivana Cankara. Ivo Brnčić: Umetnost, progres i progresivnost. Matej Bor (Vladimir Pavšič): Jermanov problem. Bogomil Fatur: Srečko Kosovel. Drago Šega: Nekoliko važnijih bibliografskih podataka.
- Dobrovoljce France:** Slovenica v Slovanskem prehledu 1963. — Jezik in slovstvo 1963/4, 76—78.
- O člankih: Viktor Kudelka: Kaj je novega v slovenski poeziji; Jan Petr: K vprašanju Boreckega prevodov iz Prešernovih pesmi v češčino.
- Gspan Altonz:** Iz časov naše moderne. Po Župančičevih pismih Prijatelju iz 1907—1910. — Sodobnost 1964, 64—72.
- Nadaljevanje iz leta 1963.
- Janež Stanko in Miroslav Ravbar:** Pregled slovenske književnosti. Maribor 1964, 399.
- Jesenovec France:** Pogled v Hribarjevo celjsko Domovino. — Celjski zbornik 1964, 181—194.
- Kavčič Vladimir:** O vrednotenju literature s tematiko NOB. — Borec 1964, 508—513.
- Kmecl Matjaž:** La prose slovène d'aujourd'hui. — Le livre slovène 1963/4, 79—80.
- Koblar France:** Dvajset let slovenske Drame. I.: 1919—1930. Ljubljana 1964, 400+(II). (Razprave in eseji, 6)
- Ref.: Dušan Moravec, Sodobnost 1965, 384—388; France Vodnik, Gledališki list SNG Drama 1964/5, 341—343.
- Kos Janko:** Sodobna slovenska lirika. — Perspektive 1963/4, 570—579.
- Kristan Cvetko A.:** Delež slovenskih rojakov v slovenski književnosti. — Slovenski izseljenski koledar 1964, 235—236.
- Lah Andrijan:** Na poti k torzu? 72 knjig slovenskih klasikov. — Jezik in slovstvo 1963/4, 270—271.
- Mahnich Joža:** Zgodovina slovenskega slovstva. V.: Obdobje Moderne. Uredil Lino Legiša. Ljubljana 1964, 420.
- Ref.: Jože Pogačnik, Naši razgledi 1965, 33; Bogo Teplý, Dialozi 1965, 118—120.
- Pogačnik Jože:** II. brižinski spomenik kot literarni problem. — Jezik in slovstvo 1963/4, 171—173.
- Drugi tekst fryzyński jako problem historycznoliteracki. — Pamiętnik slowiański 1964, 96—121.
- Pomen stiškega rokopisa za slovensko književnost. — Radovi zavoda za slavensku filologiju 1964, 37—61.
- Razvojnite linij na sovremenata slovenačka literatura. — Razgledi 1964, 1006—1023.
- Rotar Janez:** »Slika« kao oblik realističke novele u slovenskoj književnosti. — Radovi, razdio lingvističko-filološki, 3, 1963/4, 177—201.
- Smerdu Franjo:** La poésie lyrique slovène en Allemagne. — Le livre slovène 1963/4, 94—98.
- Sušnik Anton (Franc):** Koroški delež v slovenski književnosti. — Jezik in slovstvo 1963/4, 209—213.
- Jezik in slovstvo 1963/4, 209—213.
- Šebjančič Franc:** Madžarski literarni publicist o slovenski književnosti. — Jezik in slovstvo 1963/4, 272—273.
- O knjigi: Csuka Zoltan: A jugoszláv népek irodalmának története, Budapest 1963.

- Sedivý Jan*: Posledice in pomen mariborskih slovenskih štipendij. — Jezik in slovstvo 1963/4, 266—269.
- Prvi izpiti iz slovenščine na mariborski gimnaziji. — Jezik in slovstvo 1963/4, 200—202.
- Sega Drago*: O razvojnih tendencah sodobne slovenske poezije. — Naši razgledi 1964, 480—481.
- Sircelj Martina*: O sodobnem mladinskem slovstvu. — Naši razgledi 1964, 378.
- Vidmar Josip*: Književne kritike. Drugo izdanje. Beograd 1964, 358+(II). (Brazde, 3)
Str. 7—12: Vladimir Bartol: Josip Vidmar.
- Vodnik France*: Ideja in kvaliteta. Kritike in eseji. Uvodno besedo napisal Bratko Kreft. Maribor 1964, 383+(IV)+priloga. (Razpotja)
Str. 351—383; M(ariko) D(vořak): Bibliografija Franceta Vodnika. Ref.: Joža Mahnič, Sodobnost 1965, 501—503.
- Vurnik France*: Pesništvo 1963. — Borec 1964, 172—177, 274—279, 335—340.
- Razmišljanje za jutri. — Borec 1964, 113—115.
O sodobni slovenski književnosti.

VI. Komentirane izdaje zbranih in izbranih del

- Bevk France*: Izbrani spisi. Enajsta knjiga: Težak kamen na njeni duši, V mestu gorijo luči, Huda ura, Revček. Uredila France Bevk in France Koblar. Opombe napisal France Koblar. Ljubljana 1964, 490+(II).
- Detela Franc*: Zbrano delo. Tretja knjiga: Trojka, Učenjak, Dva prijatelja, Novo življenje. Uredil in opombe napisal Jakob Solar. Celje 1964, 542+(II).
Ref.: Slavko Rupel, Nova obzorja 1964, 499—500; Joža Gregorič, Nova pot 1964, 483—485.
- Jenko Simon*: Zbrano delo. Prva knjiga: Pesmi 1865, nezbrane lirske pesmi. Uredil in opombe napisal France Bernik. Ljubljana 1964, 304. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, 74)
Ref.: Jože Pogačnik, Naši razgledi 1965, 57.
- Kosovel Srečko*: Zbrano delo. Prva knjiga: Pesmi. (Druga izdaja.) Uredil in opombe napisal Anton Ocvirk. Ljubljana 1964, 516. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev)
- Kuhar Lovro*: Zbrano delo. Druga knjiga: Samorastniki, nezbrane novele in črtice 1939—1941, dodatek. Uredila Drago Druškovič in Jože Koruza. Opombe napisal Jože Koruza. Ljubljana 1964, 531+(III). (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, 73)
Ref.: Jože Pogačnik, Naši razgledi 1964, 459.
- Zbrano delo. Sedma knjiga: Jamnica, 1. in 2. del, dodatek. Uredila Drago Druškovič in Jože Koruza. Opombe napisal Drago Druškovič. Ljubljana 1964, 449+(II). (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, 75)
- Pregelj Ivan*: Izbrana dela. Četrta knjiga: Odisej iz Komende, Zapiski gospoda lanšpreškega, Zgodbe zdravnika Muznika, Runje, Zdravnika Muznika štiri vigilije. Uredil in opombe napisal France Koblar. Celje 1964, 428+(IV).
Ref.: (Jože Dolenc) -nc, Književni glasnik Mohorjeve družbe 1965, 15—19; Joža Gregorič, Nova pot 1964, 639—640.
- Izbrana dela. Tretja knjiga: Idila, Plebanus Joannes, Azazel, Bogovec Jernej, novele. Uredil in opombe napisal France Koblar. Celje 1964, 468+(II).
Ref.: Joža Gregorič, Nova pot 1964, 482—483.

VII. Članki o posameznih književnikih in njihovem delu

ALBREHT FRAN

Reisman Avgust: Spomini na Frana Albrehta. — Nova obzorja 1964, 208—210.

AŠKERC ANTON

Boršnik Marja: Anton Aškerc. Drugo redigovano izdanje. Beograd 1964, 36.

Istočasno izšlo tudi v cirilici, 38+(I) str.

Petřè Fran: Anton Aškerc. — A. Aškerc, Izbor, 1964, 3—14.

Rode Matej: Anton Aškerc v Bolgariji. — Celjski zbornik 1964, 195—250.

BEVK FRANCE

Glušič-Krisper Helga: France Bevk. Ljubljana 1964, 28. (Umetnost in kultura, 46)

BOŽIČ PETER

Kmeci Matjaž: Peter Božič, Izven. — Problemi 1964, 437—445.

CANKAR IVAN

Janež Stanko: Neznana Levčeva ocena Ivana Cankarja v zvezi s Cankarjevo prošnjo za državno pisateljsko podporo. — Jezik in slovstvo 1963/4, 179—183.

Klopčič France: Iz kamna kruh. O zadnjem predavanju Ivana Cankarja 1. junija 1918. leta. — Jezik in slovstvo 1963/4, 197—199.

Krejt Bratko: Krleža in Cankar. — Jezik in slovstvo 1963/4, 118—121.

Pirjevec Dušan: Ivan Cankar in evropska literatura. Ljubljana 1964, 489+(I)+priloge. Ref.: Joža Mahnič, Sodobnost 1965, 1065—1069. Jože Pogačnik, Naši razgledi 1965, 272—273.

DESTOVNIK KAREL-KAJUH

Kmecl Matjaž: Tvoj čili polet, mladi Kajuh, Kajuh! Ljubljana 1964, 14+12. (Umetnost in kultura, 49)

FINŽGAR FRAN SALEŠKI

Toporišič Jože: Pripovedna dela Frana Saleškega Finžgarja. Ljubljana 1964, 350+(II). (Razprave ie eseji, 8).

Ref.: Joža Gregorič, Nova pot 1965, 129—131. Glej tudi: Kuhar Lovro.

GOSTL FRAN

Borko Božidar: Stoletnica dr. Frana Göstla. — Naši razgledi 1964, 411.

GRADNIK ALOJZ

Breclj Marijan: Gradnikova bibliografija. Nova Gorica 1964, 68. (Publikacije Goriške knjižnice, 2).

Kovič Kajetan: Spremna beseda. — A. Gradnik: Izbrane pesmi, 1964, 119—125.

Lavrin Janko: Alois Gradnik. — A. Gradnik: Selected Poems. 1964, 7—13.

GREGORČIČ SIMON

Bevk France: Gregorčičeva obletnica. — Naši razgledi 1964, 378.

Tomaževič Blaž: Spremna beseda in opombe. — S. Gregorčič, Poezije. 1964, 121—178.

GRUDEN IGO

Zagorski Cvetko: Odmev Grudnove »Dvanajste ure« v verzih Čira Cičina-Šaina. — Borec 1964, 110—112.

JARC MIRAN

Gedrih Igor: Ob Jarčevem pesniškem prvencu. — Jezik in slovstvo 1963/4, 183—185.

O Jarčevi zbirki Človek in noč.

JURČIČ JOSIP in JANKO KERSNIK

Orel Tine: Spremna beseda in opombe. — J. Jurčič — J. Kersnik, Rokovnjači. 1964, 191—202.

KOCJANČIČ ANTON

Moder Janko: Življenje in delo Antona Kocjančiča. — A. Kocjančič, Stara Pokljuka in druge povesti. 1964, 151—165.

KOSMAČ CIRIL

Mejak Mitja: Spremna beseda. — C. Kosmač, Tantadruj. 1964, 229—244.

KOSOVEL SREČKO

Kos Janko: Pogovor. — S. Kosovel, Ekstaza smrti. 1964, I-X.

Legiša Lino: Kosovel in njegova pesem. — S. Kosovel, Moja pesem. 1964, 229—258.

KOZAK JUŠ

Kranjec Miško: Na kolnikih dolgega srečavanja. V spomin Jušu Kozaku. — Naša žena 1964, 300—301.

Mejak Mitja: Res finita. In memoriam pisatelju Jušu Kozaku. — Naši razgledi 1964, 325.

Pirjevec Dušan: Položaj pisatelja. Zapis ob smrti Juša Kozaka. — Sodobnost 1964, 965—968.

Samec Smiljan: Ob zadnjem slovesu upravnika Juša Kozaka. Beseda v Drami 1. septembra 1964. — Gledališki list SNG Drama 1964/5, 18—21.

Zadravec Franc: Pogovor z Jušem Kozakom. — Naši razgledi 1964, 477—478.

KRAKAR LOJZE

Palernu Boris: Krakarjev »Cvet pelina«. — Problemi 1964, 9—16.

KRANJEC MIŠKO

Zadravec Franc: Miško Kranjec. — M. Kranjec, Izbrane pripovetke. 1964, 327—330.

KREFT BRATKO

Filipič Lojze: Iz nejubilejnega pogovora z jubilentom akademikom Bratkom Kreftom. — Gledališki list Mestnega gledališča Ljubljana 1964/5, 26—30.

- Ob štiridesetletnici umetniškega dela akademika Bratka Krefta. — Gledališki list Mestnega gledališča Ljubljana 1964/5, 4—5.
 — Gledališki list Mestnega gledališča Ljubljana 1964/5, 4—5.
Vurnik France: Dr. Bratko Kreft. — Gledališki list Mestnega gledališča Ljubljana 1964/5, 6—17.

KUHAR LOVRO — PREŽIHOV VORANC

Borko Božidar: Prežihov Voranc. Profils littéraires slovènes. — Le livre slovène 1963/4, 74—77.

Kotnik Zorko: Prežihovo pismo F. Kotniku. — Nova obzorja 1964, 311—313.

Mrdavšič Janez: Narava v Prežihovih mladostnih delih. — Jezik in slovstvo 1963/4, 213—219.

Pogačnik Jože: Prežih in Finžgar v pismih. — Nova obzorja 1964, 272—281, 304—311.

Reisman Avgust: Ko je moral Prežihov Voranc bežati čez mejo. — Nova obzorja 1964, 494—495.

Sušnik Tone: Izlet v Prežihove kraje. — Jezik in slovstvo 1963/4, 155—157.

LEVEC FRAN glej Cankar Ivan

LEVSTIK FRAN

Boršnik Marja: Fran Levstik. Beograd 1964, 38+(II).

Istočasno izšlo tudi v cirilici, 41+(I) str.

Tomaževič Blaž: Spremnna beseda in opombe. — F. Levstik, Martin Krpan z Vrha, Popotovanje od Litije do Čateža, 1964, 50—73.

Vidmar Josip: O »Martinu Krpanu«. — F. Levstik, Martin Krpan, 1964, 7—10.

LINHART ANTON TOMAŽ

Dobrovoljc France: Francoska ocena Linhartovega »Matička«. — Nova obzorja 1964, 41—42.

O razpravi: Jacques Veyrenc: Une adaptation slovène du »Mariage de Figaro« de Beaumarchais — le »Matiček se ženi« de Tomaž Linhart.

MEJAK MITJA

Smole Dominik: Četrta pot. — Perspektive 1963/4, 643—650.

O književni kritiki Mitje Mejaka.

MENART JANEZ

Paternu Boris: Menartovi Semafori mladosti in Bela pravljica. — Problemi 1964, 283—287.

MEŠKO KSAVER

Cajnkhar Stanko: Ksaver Meško. Iz besed ob grobu. Naši razgledi 1964, 31.

— Ob grobu pisatelja Ksaverja Meška. — Nova pot 1964, 106—108.

Književni glasnik Mohorjevo društvo, 1961, št. 1.

Iz vsebine: Stanko Cajnkhar: Ob grobu pisatelja Ksaverja Meška. Jakob Soklič: Zadnji dnevi Ksaverja Meška. Viktor Smolej: Zadnja obiska na Selah. Jože Dolenc: Ksaver Meško za Mohorjevo društvo. Viktor Smolej: O urejanju Meškovega izbranega dela. Iz Meškovih pisem, pripravil Viktor Smolej. Pisma Ksaverju Mešku, pripravil Viktor Smolej.

Lipičnik France: Srečal sem se s pisateljem Meškom. — Nova pot 1964, 108—112.

Mesiček Ivan: Ksaverju Mešku v spomin. — Nova obzorja 1964, 119—121.

Novak Vlado: Nekaj Meškovih pisem Celjanom. — Celjski zbornik 1964, 153—169.

Smolej Viktor: Meškova surka. — Jezik in slovstvo 1963/4, 80—82.

Soklič Jakob: Lovorika na grob Ksaverju Mešku. — Nova pot 1964, 453—460.

Širrer Jože: Ob smrti Ksaverja Meška. — Sodobnost 1964, 253—254.

MIHELIČ MIRA

Močnik Rastko: Mitični znak Mire Mihelič. — Perspektive 1963/4, 762—765.

MIKLOŠIČ FRANC

Bezlej Francé: Franz Miklosich. 20. Nov. 1813—7. März 1891. — Auswahl jugoslawischer Literatur 1960—1964, 1964, 5—15.

— Franc Miklošič. 20. XI. 1813—7. III. 1891. Ob stopetdesetletnici rojstva. — Jezik in slovstvo 1963/4, 37—44.

Bibliografija Frana Miklošiča. — Jezik in slovstvo 1963/4, 90—93, 152—155.

Petr Jan: Miklošič in češka filologija. — Jezik in slovstvo 1963/4, 246—253.

MINATTI IVAN

Paternu Boris: Minattijeva lirika. — Problemi 1964, 613—634.

Predan Vasja: Zapisek o Minattijevi liriki. — I. Minatti, Bolečina nedoživetega, 1964, 81—96.

OBLAK VATROSLAV

Jakopin Franc: Vatroslav Oblak. — Celjski zbornik 1964, 145—151.

PAHOR BORIS

Benedičič Filibert: Razmišljanje ob Pahorjevi petdesetletnici. — *Jadranski koledar* 1964, 157—160.

PAVŠIČ VLADIMIR — MATEJ BOR

Moravec Dušan: Spremne besede. — *Matej Bor, Raztrganci*. 1964, 91—100.

POTRČ IVAN

Konjar Viktor: Na hudi dan si zmerom sam. — *Problemi* 1964, 445—459.

PREŠEREN FRANCE

Berkopec Oton: France Prešeren v češki literaturi. — *Ljubljana* 1964, 48.

Ref.: Stanko Bunc, *Naši razgledi* 1965, 36; Janko Glazer, *Dialogi* 1965, 13—14; *Hermina Jug, Jezik in slovstvo* 1965, 100.

Bunc Stanko: Blaznikovo posvetilo v Prešernovih Poezijah. — *Jezik in slovstvo* 1963/4, 199—200.

Posvetilo Janezu Gutmanu.

Cesar Emil: Ob dvajseti obletnici natisa Gorenjske partizanske izdaje Prešernove Zdravljice. — *Loški razgledi* 1964, 17—25.

Gerlanc Bogomil: Kitajska zbirka Prešernovih pesmi. — *Knjiga* 1964, 126—127.

Kastelic Jože: Znanstveni fundament. Antikvarne želje o Prešernovem dnevu. — *Naši razgledi* 1964, 32.

Knjižni obveščevalac. 1964, št. 1/2.

Vsebina: Črtomir Zorec: Prošnja Prešernovega spominskega muzeja kranjskim občanom. Stanko Bunc: Prešernoslovje v letih 1961—1963. Stanko Bunc: Novo posvetilo v Prešernovih Poezijah. Stanko Bunc: Naša prešerniana. Janez Fugina: Prešeren in kranjska čitalnica.

Orožen Božena: Češka predelava Prešernovega Krsta pri Savici. — *Jezik in slovstvo* 1963/4, 78—80.

O povesti Gabriele Preissove »Črtomir«.

Pogačnik Jože: Lirika Franceta Prešerna. — *Nova obzorja* 1964, 123—132, 164—174.

Prešernov spominski muzej v Kranju. Uredila Alfonz Gspan in Črtomir Zorec. *Kranj* 1964, 43+ (II).

Vsebina: Jože Kastelic: Pesnik France Prešeren. Alfonz Gspan: Ta leta, ki so meni še ostala. Cene Avguštin: Stabna zgodovina hiše. Črtomir Zorec: Vodnik po muzeju.

Slodnjak Anton: Prešernovo življenje. *Ljubljana* 1964, 328+priloge. (Prešeren v dveh knjigah).

Ref.: Bogo Teplý, *Dialogi* 1965, 537—544.

RUPEL MIRKO

(*Moravec Dušan*) *dm*: Dr. Mirko Rupel in njegov prispevek slovenski gledališki kulturi. — *Gledališki list SNG Drama* 1963/4, 211.

SELIŠKAR TONE

Cesar Emil: Predgovor. — T. Seliškar, *Črni oblaki in vihar*. 1964, I—IV.

Munda Jože: Bibliografija Toneta Seliškarja. — T. Seliškar, *Noč in svitanje*. 1964, 297—386.

SLEMENIK FRANC

Glazer Janko: »Neki« Slemenik. — *Celjski zbornik* 1964, 171—179.

SLODNJAK ANTON

Pogačnik Jože: Duhovni profil profesorja Antona Slodnjaka. — A. Slodnjak, *Neiztroheno srce*. 1964, 599—605.

TAVČAR IVAN

Kramberger Marijan: Visoška kronika. Literarnozgodovinska interpretacija. *Ljubljana* 1964, 357+ (III). (Tokovi čaša).

STRITAR JOSIP

Logar Janez: Josip Stritar in sedemdeseta leta. Ob razstavi v Narodni in univerzitetni knjižnici. — *Naši razgledi* 1964, 72—73.

STRNIŠA GREGOR

Klabus Vital: Poezija Gregorja Strniša. — *Perspektive* 1963/4, 558—569, 745—761.

TRDINA JANEZ

Moravec Dušan: Spremna beseda in opombe. — J. Trdina, *Bajke in povesti o Gorjan-cih*. 1964, 193—205.

TRINKO IVAN

Budal Andrej: Ivan Trinko. — I. Trinko, *Spisi*. 1964, 7—21.

(*Dolenc Jože*) *J. D.*: Dve Trinkovi obletnici. — *Koledar Mohorjeve družbe* 1964, 113—114.

VRAZ STANKO

Matičelov Milko: »Pěsme rezianske« Stanka Vraza, 1841. — Slovenski etnograf 1964, 203—215.

ŽUPANČIČ OTON

Moder Janko: Shakespeare v Župančičevi besedi. — Gledališki list Mestnega gledališča Ljubljana 1963/4, 91—92, 96—97.

(*Moravec Dušan*): Gradivo za portret upravnika Otona Župančiča. — Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja 1964, 2—12.

Pirjevec Dušan: Oton Župančič. — O. Župančič, Izbor. 1964, 3—14.

Pogačnik Jože: Lirika Otona Župančiča. — Izraz 1964, 162—173.

Troje Župančičevih pisem. — Gledališki list SNG Drama 1964/5, 99—100.

Z uporabo gradiva za Slovensko bibliografijo
sestavljal *Jože Munda*

CELJSKA PODRUŽNICA SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA

Z občnim zborom, združenim s predavanjem Kulturni delavci iz Celja in okolice (Bolhar), 18. novembra tega leta, se je končalo peto delovno leto celjske podružnice SD. Odbor je redno organiziral predavanja, ki so večinoma kazala izrazito zanimanje za življenje in kulturo slovenskih narodov (Sodobna bolgarska poezija, Rode; S slavisti na Poljskem, Silvester; Iz moskovskih vtisov, Orožen). Lepo doživetje je bil poljski večer, na katerem so sledile vtisom o kulturnem, zlasti gledališkem življenju na Poljskem recitacije treh Cankarjevih črtic v poljskem prevodu (B. Gombač). Ljubljanski gost je bil letos prof. Barbarič s predavanjem Zveza med jezikovno in literarno stilistiko. Naš predavatelj prof. Rode pa je predaval o sodobni bolgarski poeziji tudi mariborskim in ljubljanskim slavistom.

Ker podružnica ni imela denarja in ni mogla poslati nikogar od svojih članov na slavistično zborovanje v Sarajevu, je organizirala sestanek, na katerem so se člani seznanili z vsebino vseh glavnih referatov srbskih in hrvatskih slavistov.

Dokaj pomembno delo je opravila podružnica, ker je poskrbela za sestanek vseh slavistov, ki poučujejo na celjskih srednjih šolah. Točno so določili slovnici poglavja in snov, ki naj bi jo obsegal pismeni preizkus znanja za sprejem učencev v prvi razred srednjih šol. Pogoji za vpis so bili zato letos enaki na vseh celjskih srednjih šolah. Dobra stran takega preizkusa znanja se je že pokazala v resnejšem delu učencev v osemletki in boljšem uspehu dijakov v prvem razredu srednje šole.

